

ივერია

ფასი ნომრისა 10 კაპიკი.

საქართველოს
საბჭოთაო

№ 11

კვირა, 14 მაისი

ყოველკვირეული გაზეთი

ფასი წლის დამლევამდის 3 მან.; ხუთი თვით 2 მან.

1877—1906

ადრესი: ტფილისი, ფრეილინის ქ., №5. ტელეფ. № 922.

საქართველოს
საბჭოთაო

სარჩამი: — არჩევნების შემდეგ, ფ. გოგინაშვილისა. — ამნის-ტია, თ—ლისა. — ცეცხლითა და მახვილითა, სვ. ყ—ისა. — მინისტრო პასუხისმგებლობა, მ—სი. — ბრძოლის საშუალებანი (რუსულით) ლ. გალიჩისა. — მოხუცის აღსარება, (ლექსი) აკაკია. — იდეალები, (ლექსი) შილოფრისა, თარგმანი დ. თამაშვილისა. — მიწის ფლობლობა ახალ ზელანდიაში, ა—სი. — მონაწილე ჯაშუს დ. თო აშვილ. სა. — ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია საქართველოში, (გაგრძელე?) ივ. ჯავახიშვილისა.

არჩევნების შემდეგ

9 და 10 მაისს ქუთაისსა და ტფილისში მოხდა არჩევნები სახელმწიფო სათათბიროს წევრების ამომრჩეველთა ასარჩევად. შედეგი, როგორც წინანდელის, ისე განსაკუთრებით ამ უკანასკნელ არჩევნებისა დიდად საინტერესო და საყურადღებოა. ამ შედეგს არა თუ პარტიული, არამედ უფრო მეტი, — შეიძლება ვთქვათ, — ისტორიული მნიშვნელობა აქვს და ამიტომ საჭიროა მისი მიუდგომლად განსჯა და აწონ-დაწონვა. უეჭველია, ამის შემდეგ ერთი მხრით გამარჯვებულ პარტიის წევრები, გამარჯვებით გათამამებულნი, თავიანთ რეალურ ძალის შესახებ ბაქი-ბუქსა და ტრამბას უმატებენ და მოუხშირებენ, მეორე მხრით დამარცხებული პარტიები, სხვა და სხვა „მიზეზების“ გამოანახვით, თავიანთ პარტიულ დამარცხებას მიუფიქრებენ. ჩვენ ამ შემთხვევაში ვერც პირველთა და ვერც მეორეთა ტაქტიკას ვერ მივეხმობით, — ვერც გამარჯვებას გავადიდებთ შეუფიქრებლად და ვერც დამარცხებას დაფიქრებულად თავმოყვარეობის დასაცველად.

და დაუფარავი სიმართლე კი ასეთი გახლავთ: არჩევნებში სოციალდემოკრატებმა გამარჯვა დიდებულად და ყველა სხვა პარტიები დამარცხდნენ. ჩნებულად. ტფილისში არჩევნების დროს პარტიები სამ მებრძოლ რაზმად იყვნენ დაყოფილი სოციალდემოკრატია, მემარცხენთა კავშირი (რადიკალები, დემოკრატები, ფედერალისტები) და კონსტიტუციონალ-დემოკრატები. ყველა ეს პარტიები დაამარცხა სოციალდემოკრატებმა, — გარდა ერთის — მეოთხე უზნისა, ყველგან სოც. დემოკრატების კანდიდატებმა გაიმარჯვეს და ამგვარად მათ ჰყვათ უკვე ამომრჩეველთა დიდძალი უმრავლესობა. ტფილისიდან სოციალდემოკრატ დეპუტატის ამოსარჩევად კანდიდატად დასახლებულია ბანი ნოე ჟორდანია, რომლის არჩევა, მისი პარტიის ამგვარ სამაგალითო გამარჯვების შემდეგ, სრულიად უზრუნველყოფილია.

ქუთაისის არჩევნებშიაც (9 მაისს) სოციალდემოკრატებმა გამარჯვა. იბრძოდა ცალ-ცალკე სამი პარტია: ფედერალისტული, ავტონომისტ-დემოკრატული და სოციალდემოკრატული. ოთხივე გათეთრებული კანდიდატი სოციალდემოკრატულ პარტიის ამომრჩეველია, სავსებით დამარცხდნენ პირველ ორ პარტიის კანდიდატები. ამ სახით დღესვე ქუთა-

ისის გუბერნიაში სოციალდემოკრატებს დანამდვილებით ჰყავს 21 თავის პარტიის ამომრჩეველი, ხოლო ფედერალისტებს — 17 და პარტიის გარეშეთ — 4.

ქუთაისის მაზრაში შემამულეთა წრის პირველი არჩევნები გაუქმებულ იქნა და დაინიშნა ახალი. ამ ახალ არჩევნების შედეგი ჯერ არ ვიცით, მაგრამ საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ სოციალდემოკრატები გაიმარჯვებენ და სამსავე თავიანთ კანდიდატს გაიყვანენ.

ამგვარად, ქუთაისის გუბერნიის ამომრჩეველთა უმრავლესობა სოციალდემოკრატებისაგან შესდგება და სათათბიროს წევრებადაც, რასაკვირველია, თავის პარტიის კაცებს აირჩევენ. და ასე, უკვე დღეს უზრუნველყოფილია საქართველოში ოთხ სოციალდემოკრატ დეპუტატის არჩევა რუსეთის სათათბიროსთვის.

როგორც ხედავთ, ხსენებულ პარტიის გამარჯვება ძალიან დიდია და ამის მსგავს რამეს, ალბად, თვით პარტიის მეთაურნიც კი არ მოელოდნენ. ამის შემდეგ ჩვენ აღარ გავიკვირდბა, ტფილისის გუბერნიაში და ბათუმ-სოხუმის ოლქშიაც თუ სოციალდემოკრატებმა გაიმარჯვეს და საპარლამენტო დეპუტატებად აქაც მართო სოციალდემოკრატები აირჩიეს. მაშინ ჩვენ ვიხილავთ ასეთ სურათს: მთელს ერს პარლამენტში წარმომადგენლად ეყოლება მხოლოდ ერთი პარტია, რომელიც თავის თავს პროლეტართა პარტიას უწოდებს.

არჩევნების ასეთ შედეგის გამო არ შეიძლება არ იკითხოს დაკვირვებულმა მკითხველმა: ნუ თუ მართლა ქართველ ერის უმრავლესობამ სოციალდემოკრატული მოძღვრება შეიგნო და ასე დემოკრატულ აზროვნებით დაწინაურდა? ნუ თუ ჩვენ. პოლიტიკურად აღზრდისა და შეგნების მხრით, უფრო წინ წავდით, ვიდრე ევროპა და ამერიკა?

სოციალდემოკრატულ პარტიაში მოიპოვებიან ისეთი „იდეოლოგები“, რომელნიც თავიანთ საარჩევნო გამარჯვებიდან ასეთ დასკენას გამოიყვანენ, მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენ ამგვარ ოპტიმიზმით არ ვართ გატაცებული და გგონია, რომ ეს ბიულეტენებით „გამარჯვება“ სოციალიზმისა არ არის მაჩვენებელი ქართველ ხალხის გასოციალისტების და მის დიდ პოლიტიკურ ცნობიერებისა. სოციალდემოკრატული მოძღვრება, რომელიც სამრწევლო პროლეტარიატის იდეოლოგიაა par excellence, უმრავლესობის აზროვნების გამომატველი ვერ იქნება იმ ხალხში, სადაც კაპიტალისტური წარმოება სრულებით განუვითარებელია და სწავლა-განათლებაც ძალიან მცირეა. ვისაც იმ საფუძვლით, რომ, მაგალითად, რუსურგეთისა ან სენაკის მაზრაში ამომრჩევლებად სოციალდემოკრატის კანდიდატებმა გაიმარჯვეს, ჰგონია, რომ გურულებისა და მეგრელების უმრავლესობა გასოციალისტა ან გასო-

ციალდემოკრატდა, ამგვარ ფიქრით გამოსთქვამს მხოლოდ თავის გულუბრყვილობას და უფიცობას და არა სინამდვილის გამოხატველ ქეშპარტიებას. ბიულეტენების მოგროვება არ ნიშნავს კიდევ შეგნებულ პარტიულ ლაშქრის ყოლას და ამ ლაშქრის მიერ პარტიულ მოძღვრების შესისხლხორცებას.

საქმე ის არის, რომ სოციალდემოკრატია დღემდის ერთადერთი პარტია იყო ჩვენში, რომელიც ხალხში მოქმედობდა და მის სულსა და გულთან დაახლოვებას ცდილობდა. ის იყო მეთაური განმათავისუფლებელ მოძრაობისა ჩვენში, და ხალხიც მართო მას იცნობდა ისეთ პარტიად, რომელიც თავგამოდებით ებრძოდა თვითმპყრობელობას, სოციალ-პოლიტიკურად ჯერ მოუშინებელ ხალხის თვალში სოციალდემოკრატის მნიშვნელობა ჰქონდა და აქვს დღესაც არა როგორც განსაზღვრულ ფილოსოფიურ მოძღვრების მქონე პარტიას, არამედ როგორც დემოკრატიულ მებრძოლ დასს, რომელიც ოპოზიციას უწყევდს და ბრძოლას უცხადებდა ყველას მჩაგვრელს და სულის შემხუთველ პოლიტიკურ თვითმპყრობელობას. ამიტომაც ამ პარტიას ემბრობოდენ და დღესაც კიდევ ემბრობიან ხალხის ისეთი წრეებიც, რომელთა ეკონომიურ ინტერესებს თითქმის არავეითარ მფარველობას არ უწყევს ამ პარტიის პროგრამა.

კერძოდ არჩევნების დროს მას ემბრობიან და ხმას აძლევენ ხშირად ისეთი პირები, რომელთაც თითქმის საერთო არა აქვთ რა თვით პარტიის მოძღვრებასთან. იმ შემთხვევაში, როცა სოციალდემოკრატის მოწინააღმდეგედ დგანან ქართული პარტიები, რომელთა პროგრამები ეროვნულ მოთხოვნებთან შეიცავს, ჩვენში მცხოვრები რუსი ჩინოვიკობა და სომხობა ყოველთვის ემბრობა და ხმას აძლევს სოციალდემოკრატის, რომელიც კოსმოპოლიტობს და აღიარებს მხოლოდ კლასობრივ სოლიდარობას.

გარდა ამისა სოციალდემოკრატამ შექმნა ძლიერი პარტიული ორგანიზაცია, გაამრავლა პროპაგანდისტთა არმია, რომელიც საქირო და აუცილებელი ძალაა პარტიის გასაძლიერებლად. ყოველ საქიროების დროს პარტიის შეუძლია დაძახებისთანავე მოაგროვოს თავისი მომხრეები და პარტიულ გადაწყვეტილების თანახმად მომართოს მათი მოქმედება და, მაშადამე, ხმებიც, და ვინ არ იცის, რომ ბრძოლაში 20 გაწვრთნილი კაცი უფრო ადვილად გაიმარჯვებს, ვიდრე ორასი — უღისციპლინო და დაქაქსული.

ჩვენ არაფერს ვამბობთ, რასაკვირველია. ისეთ საშუალებაზე, რომელიც ზნეობის მხრით დასაგმობია და რომელსაც არჩევნების დროს ხშირად მიმართავენ სოციალდემოკრატის ავტორიტეტები და ამით ხმებს ჰმატებდენ თავიანთ კანდიდატებს. ასეთია დემოკრატიული „რჩეები“, სიყალბე (სხვისი სახელობრივ მოწმობებით სარგებლობა), ძალმომრეობა, მუქარა, დაშინება და სხვა ამგვარი.

ასეთი ისტორიისა და ენერჯის მქონე პარტიასთან ნაყოფიერად ბრძოლა მხოლოდ ენერჯიულსავე და ორგანიზაციით მაგარ პარტიას შეუძლია. ჩვენში კი ასეთი ღონიერი პარტია არ იყო და ჯერაც არ არის, გარდა სოციალდემოკრატისა. რასაკვირველია, ხალხის მოთხოვნილება და დრო ამის თან და თან შექმნის, მაგრამ დღევანდელ დღეს კი სხვა პარტიები სრულიად მოუშინებელნი შეხვდნენ და ბრძოლაში სასტიკად დამარცხდნენ. მათი პოლიტიკური გამოკვდილობა და მოუშინებლობა იმდენად დიდი აღმოჩნდა, რომ მათ საკუთარი თვალსაჩინო პარტიული ინტერესიც კი ვერ დაინახეს. იმის ნაცვლად, რომ ქუთაისში ეროვნული პარტიები—

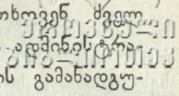
ავტონომისტ-დემოკრატიული და ფედერალისტური — შეერთებულნიყვენ, ვინაიდან მათ ერთნაირი ეროვნული მოთხოვნილება აქვთ წამოყენებული და ამ მოთხოვნილებას დღევანდელ პოლიტიკურ ვითარებაში უნადრესი მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის, — ისინი დაიქაქსენ და ცალ-ცალკე იწყეს მოქმედება. იმათ, შეერთებულთაც, დიდი შრომა და შეცადინეობა დასპირდებოდათ ძლიერ სოციალდემოკრატის დასამარცხებლად, არა თუ განცალკევებულად შესძლებოდათ გამარჯვების მოპოება. და ასე, ამგვარ ტაქტიკის წყალობით, ქუთაისში ოთხი ხმა დაჰკარგეს და ამით მთელი გუბერნია სოციალდემოკრატის ხელში მისცეს.

მაგრამ ამგვარ „მიზეზების“ გამოკვევით არჩევნების შედეგი, რასაკვირველია, არ იცლებს და სოციალდემოკრატის გამარჯვება გამარჯვებადვე რჩება. ამ პარტიის ასეთი გამარჯვება საქართველოს ეროვნულ იდეისა და მისწრაფების პირველი პლატფორმა და მარცხება არის. ტფილისში საზოგადოდ პარტიულ და ეროვნებათა ძალების განწყობილება ისეთია, რომ ქართულ ეროვნულ პარტიებს არას გზით არ შეეძლოთ არჩევნებში გამარჯვება და ამიტომ, ასეთ გარემოებაში, ტფილისიდან ქართველ სოციალდემოკრატის გაგზავნა სათათბიროს დეპუტატად ჩვენთვის, ქართველებისათვის, სასიამოვნო და სასიხარულოა; მაგრამ საქართველოს სხვა ადგილებშიც სოციალდემოკრატის გამარჯვება, უეჭველად, ახალ პოლიტიკურ სარბიელზე ქართველ ერის ხალხოსნურ დამარცხების მომასწავებელია. დღემდის პეტერბურგში საქართველოს ავტონომიის გაფთხრებული მოწინააღმდეგენი იყვენ რუსი ბიუროკრატები და მონარქისტი თუ არა მონარქისტი „პარტიოტები.“ ახლა კი მათ ემატებიან თვით საქართველოს წარმომადგენელნიც, — ქართველი სოციალდემოკრატები... ამათი პარლამენტში წარმოთქმული სოციალისტური „რჩეები“ სოციალიზმს, საუბედუროდ, არც დღეს და არც ხვალ არ გავიხორციელებს, ხოლო პარლამენტის ტრიბუნიდან საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნის უარყოფა და ქორად გამოცხადება ქართველებისათვე პირით არა თუ ბიუროკრატებსა და „პარტიოტებს“, არამედ „თვით“ კადეტებსაც დიდად აამებს და მხურვალე ტაშს დააკვრეინებს.. ფ. გუგაჩაია შეიქცა

ამნისტია?

ვის არ ახსოვს ოქტომბრის დღეები, როდესაც აღფრთოვანებული ხალხი, მანიფესტის მოსმენის შემდეგ, ერთხმად და დაყინებით ითხოვდა ციხეებიდან იმათ განთავისუფლებას, ვინც თვითმპყრობელ რეჟიმის წარმომადგენელთაგან იყო დატუსაღებული ან გადასახლებული მხოლოდ იმიტომ, რომ იბრძოდა ხალხის გასანათვისუფლებლად, თვითმპყრობელობის მოსასპობად და იმ უფლებების მოსაპოვებლად, რომელნიც 17 ოქტომბრის მანიფესტით მთავრობამ ხალხს „მინიქა“? ქუჩებში თავისუფლად მოლაპარაკე ხალხი ძალა-უნებურად იგონებდა მათ, ვინც ამ თავისუფლების გულისთვის იტანჯებოდა. ამნისტიას! გაისმოდა ხალხში, ამნისტიას იძხვდა ყველად, რაკი ამნისტიის ამბავი პეტერბურგიდან არ მოდიოდა, ზოგან ხალხი თვითონ მიდიოდა სატუსაღოსკენ და ძველ წყობილების მოწინააღმდეგეთ თავისუფლებას აძლევდა.

ახლაც ყოველ დღე ადამიანი პეტერბურგიდან ამნისტიის შესახებ დეპეშას ელის, სათათბიროს პირველი სხდომა თითქმის სრულად ამნისტიის შესახებ ლაპარაკს მოუწდა, სეფე სიტყვის საპასუხო აღრესში სათათბირომ სთქვა რომ მთავრობამ, მეფემ ამნისტია უნდა გამოაცხადოს...

რა არის ამნისტია, რომელსაც ყველა ასე მოუთმენლად მოვლის, რა მნიშვნელობა აქვს თვით ამ მოლოდინს.

ამნისტია, — „კოდების“ მიტოვება, „დანაშაულის“ პატივება. როდესაც ხალხი რომელიმე სახელმწიფოში ორ მოწინააღმდეგე და ერთმანეთში მებრძოლ ბანაკად გაყოფილია, ის მხარე, რომელიც გამარჯვებული რჩება, ხელს იღებს ხოლომე მოწინააღმდეგეთა დასჯაზე და მათ შესახებ ამნისტიას აცხადებს. ამნისტია — გამარჯვებულის უფლებაა, მის დიდსულოვნობის ან მის პოლიტიკურ ტაქტის საქმეა. ამნისტიას გამარჯვებული მხარე აცხადებს იმისთვის, რომ შეირიგოს დამარცხებული მოწინააღმდეგე და ბრძოლის სიმწვავე მოსპოს.

აწაიხრად, ამნისტია, როგორც ბრძოლის შედეგი, მაჩვენებელია იმისი, რომ ერთი მებრძოლი მხარე გამარჯვებული და მეორე კი დამარცხებული.

შეგხედოთ ამ თვალთ ახლანდელ ამნისტიის მოლოდინს. ხალხი, რომელსაც, სათათბიროში წარმომადგენლების ჭაგზავნით, მისი თავი გამარჯვებული ჰგონია, ახლა ისევ ძველ თვითმპყრობელისაგან მოვლის ამნისტიას, პატივებს, „დანაშაულის“ დავიწყებას. თვით ის ფაქტი, რომ ხალხი ამნისტიას ითხოვს და მსაჯობა ამნისტიას იძლევა, იმის საუკეთესო მომასწავებელია, რომ დღეს ფორმალურად მიანიც ხალხი გამარჯვებულ მხარეს არ წარმოადგენს და რომ ეს სათათბირო და ხალხის წარმომადგენელთა მოწვევა ხალხს სახელმწიფოში ბატონად არა ხდის. მართალია, სათათბიროს ზოგიერთი წევრი ამტკიცებდა, რომ ყველაგან ამნისტიის მიცემის უფლება მთავრობის, ან მეფის კუთვნილებას შეადგენს და ამიტომ აქ, რუსეთშიაც, სათათბიროს არ შეუძლია გადაჭრით მოითხოვოს ამნისტია მეფისგან, არამედ უნდა სთხოვოს მას ამ საქმეში წყალობის მოცემა, მაგრამ ეს შედარება აქ გამოსადეგი არ არის. სახელმწიფო, რომელშიც მეფე და პარლამენტი შეთანხმებულად მოქმედობენ, ვერ შეედრება იმ სახელმწიფოს, სადაც ხალხი მტრულის თვალთ უყურებს ძველ წყობილების წარმომადგენელ მთავრობას, და სადაც მეფე საჭიროდაც არა სთვლის ხალხის წარმომადგენელთაგან გამოგზავნილი კაცები მიიღოს და მათგან სეფე სიტყვის საპასუხო აღრესი მოისმინოს.

რუსეთში ხალხი ფორმალურად გამარჯვებული რომ ყოფილიყო, ამნისტიის მოთხოვნილი ძველი წყობილების ერთგულნი იქნებოდნენ და არა ხალხი. დანაშაულებათა სკამზე და სატუსალოებში ეს რეაქციონერები ჩამწკრივდებოდნენ და არა თავისუფლებისთვის მებრძოლნი.

მართლაც, ხალხი რომ ყოფილიყო გამარჯვებული, ნუ თუ კრინტის დაძვრაც იქმნებოდა საჭირო, რომ ისინი, ვინც ხალხისთვის იბრძოდა, ახლა „მეფის წყალობით“ განთავისუფლებულიყო სატუსალოდან, რომ მისთვის მეფეს „დანაშაული“ ევატივებინა, არა! მასი საქციელი „დანაშაულად“ არ ჩაითვლებოდა და ამიტომ მის პატივებაზე ლაპარაკის აღძვრაც მეტი იქმნებოდა. ხალხის გამარჯვებას თავის თავად მოჰყვებოდა მათი განთავისუფლება.

თავისუფლების მებრძოლთათვის ამნისტიის მოთხოვნით და მოლოდინით რუსეთის საზოგადოებამ ნათლად დაამტკიცა, რომ იგი დღევანდელ მოძრაობაში გამარჯვებულად ჯერ ჯერობით იმას სთვლის, ვის ხელშიაც არის დღესაც ხალხის ქომაგთა დასჯის ან „პატივების“ უფლება, და რომ, აწაიხრად, ხალხის განთავისუფლების საქმე ჯერ კიდევ სრულად არ არის მოთავებული.

მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამნისტიას მოითხოვენ ძველ წყობილების მომხრენი, როდესაც სხვა და სხვა ამნისტიის ტორები, ხოცვა-ჟლეტის მეთაურები და ხალხის გამანადგურებლები ხალხის წარმომადგენელთაგან პატივებს ითხოვენ, როდესაც ხალხის სისხლში ამოსვრილები ხალხის წინაშევე თავიანთ დანაშაულს მოინანიებენ და როცა ხალხი, სახელმწიფოში უმაღლესის უფლებით მოსილი, ამ პატივებაზე თანხმობას გამოცხადებს და თავის გუშინდელ მტარჯვლების ამნისტიას ვაძოცხადებს, მხოლოდ მაშინ შეიძლება გულდამშვიდებით წაპოიძახოს ადამიანმა, — ხალხია გამარჯვებული!

ახლა კი მხოლოდ ამ გამარჯვების მოლოდინში და მზადებაში ვართ.

— ლი.

ცეცხლითა და მახვილითა

(გაგრძელება)

როგორც ზეკით მთავისხენიეთ, ჯარი დიდის სიფრხილითა და შორიდებით გავიდა გვირახით წიფში, მკვამ გული კიდევ ვერ დაიშვიდა. აბაღ რაზმელებს ეს ადგილი უხერხულად სწესეს და გზა-და-გზა შთებს და დრე ბში ჩაკვის-ფრდენო, იფიქრეს ჯარის უფროსებს და, სამხედრო თათრის შედეგ, გაასწავებენ, რად-გან უფროდის სადგურადმე მატარებელი არ დადიოდა, წასუღიუგენ ფეხით, მხოლოდ რკინის ტრასის ლანდაც კი არა, არამედ მთა-მთა, რიგე მხარეს სოფელ-სოფელ და ამ გვარად ჩასუღიუგენ ეგირიდა. ში. გადწვეკტილება სისრულემდე მოიქნეს და ჯარი, სომხად გამსადებულა, წამოვიდა მთებზე. წარმოადგინეთ, რა დღე დაადგებოდა სოფლებს, რომელიც მათ გზაზე დახედებოდათ, მკვამ ეს ამზავი დროსე კაიგო შორანის მხარის უფროსმა ნ. ტატიშვილმა, წაიყენა ერთი მატარებელი ეგირიდიდან და გამგზავრა წიფისკენ ჯარის წინ შესასვლელად ამ დროს ჯარი უკვე მოლიის მახლდებოდა. ჯარის უფროსი ზოლუ. ჩიქოვანი მოლითის სადგურზე ჩამოსუღიუღო და აქ უდღიდა ჯარის თავის მხარეს.

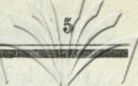
მხარის უფროსს გზა და გზა და თვით მოლითშიც უხედებოდა ხალხი და ემუდარებოდა, გვიშეჯეთ რაჟე, რკინის ტრასით წაიყენეთ ჯარი, თორემ სოფლებს ერთიანად განადგურებენ და სულ მთლად დაიღუპებოთ.

მხარის უფროსმა ურჩია ჯარის უფროსს, ჯარი მატარებლით წაიყენა. ჯარის უფროსმა ეჭვის თვალთ შეხედა ამ წინადადებას, მაგრამ შედეგ დეათანხმა და მატარებლით წასვლა გადასწავიბა.

ზეკითაც მთავისხენიეთ, რომ ილითში კახკებმა მოჰქვანს ხსურის სადგურას შეისრე ინასრადე და ერთიგ სოფ. ოსიურის მცხოვრები, რომელიც მხარზე თოფ გადადებულე გზაზე მიდიოდა. ამას კარდა, სანამ მხარის უფროსი ამოვიდოდა და სანამ მხარე მატარებელი მოვიდოდა ჯარის წასაყენად, გავიდა სამი დღე. ამ ხნის განმავლობაში ჯარმა კატეს რამდენიმე მადლია და დვინის დუქანი და, რაც წასადები იყო, წაიღეს, რაც შესაქმელი და დასაღვი, — შეჭამეს და დაღიეს.

მოლითის სადგურზე ჯარი დაჟე მივიდა და მამინეგ ალფა შე-მარტუა. აფიერები შევიდენ სადგურში და დატუსადეს სადგურის უფროსი, მისი თან. შემწე, ტელეგრაფის მოხელე და სხვა კიდევ, ვინც იმ დროს იქ იყო. — რად გვატუსადებთ? — შეკითხენ ტუსადები. — იმიტომ, რომ თქვენ რეჟოლუციონერები ხართ, რეჟოლუციონერებს ხელს უწყობდით, წინააღმდეგობას არ უწყდით, გახარდათ ხალხის გამარჯვება. შემდეგ განხილეს სადგურის კახსა და მასამსხურეთა სადგომები და, რომ ვერ ხსენეს ვერავითარი უწყსება და ვერავითარი იარაღი, დატუსადებულნი განთავისუფლეს.

და ბრძანება უფროსისა, მხედრად რაი, ან სპი მსახურის მავიჯად ნახევარი სოფელი გადასუკა და გამარჯვებული დაბრუნდა „ნაზარ-ტით“ უფროსისა უფროსს წინაწინვე გაკეთ კმირობა ამ აფი-ცრისა და დაუწყო სუფუდურები: რა ჰქენთ ესა? რა ჩიადინეთ, დმურთა ანა გაქეთ, რაზე დადუბეთ მთელი სოფელი? რომ გათხ-რით, თუ სოფელმა სრულად არ დაკმაყოფილეს თქვენი მოთხო-ვნილებანია რაი ან სპი მსახური გადასწვით და წამოდ თ მეთქი ეს რომ უსვინდისობაცა და ბრძანების აუსრულებლობაც?

აფიცრმა იქ უფროსს ხმა არ გასცა, წამოვიდა თავის ამხა-ნაკებთან, მოიხსნა ხმალი და ამხანაგების წინ დააგდო: — „მე სამ-სახურთა არ შემიძლიან—განაცხდა ადგილებზედა აფიცრმა—მე სუ-ღათ და გუღით ვეშისხურება ხელმწიფისა და სამშობლოს და იმის, მავიჯად, რომ მადლობა მივიღო, შენიშვნას და რადც სუფუდურ „დარიგებას“ მადლებენ.

— ვინ, ვინ არის მავისთანა?—წამოვიდა სეზე ამხანაგები.
— აი კამბატანი (დასახელა აფიცრმა) შერე იცო, რად შეთანხმ? იცით რად ებრძობა ქარ ივლები? იმცო რამ... მხედრელები.

— ააა!—დაიძახეს ამხანაგებმა—მამ კარგი, ახლა ჩვენ ვი-ცით!

დადი ხათათი მოკლდა თურქი ამ მხედრულ აფიცრს, რომ უფროსს არ ექნა და ის აფიცრნი სხვაგან არ გადაეყვანა.

შემდეგ რა მოხდა? იცოვე, რად მოხდა სხვა ადგილებში. იცოვე სურათი ზურმარდით დახვედრისა და დაჩაქების, იცოვე მკვლელობანი, ძარცვა გლეჯა, გადაწვა და ქალების გაზნაბურება; „Ты же и Мартынъ съ балайкой“, რვაჯერ ამბობენ რუსები. ჩვენ აქ მხედრად მოვისხსენიებთ ზოგერთ ფაქტებს, რომლებიც თავისის ელფერთა და სიამყრით განაჩნევიან იმ ფაქტებისგან, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საშურსა, სერაშისა, ცხინვალსა და სხვაგან.

(შემდეგი იქნება)

მინისტრთა პასუხის მგებლობა

ყოველნაირ უფლებას მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა და ფასი, თუ იგი უზრუნველყოფილია. ხალხს თავისთავად და ნებაყოფლობით არასდროს არ ეძლევა ესა თუ ის უფლება, იგი ყოველთვის მოპოვებულია ძალით და ის, ვინც ეს უფლე-ბები დაუთმო ხალხს, ყოველ ღონეს ხმარობს, რომ როგორ-მე ძალა მოიკრიბოს და უკანვე დაიბრუნოს დანაკარგი.

ისტორია საცხად ასეთ მაგალითებით. 1848—49 წლებში სხვა და სხვა მთავრობას ხშირად უცდია დანაკარგის დაბრუ-ნება და ზოგჯერ მიულწევია კიდევ მიზნისთვის. ასევე მოი-მოქმედა შარშან და წრეთლს რუსეთის მთავრობამაც. მთავ-რობამ 17 ოქტომბრის წინანდელ დროის დაბრუნება მანი-ფესტის გამოცემის მეორე დღესვე სცადა და იმ უფლებებს, რომელიც ხალხმა მოიპოვა ხანგრძლივ და მედგარ ბრძოლის შემდეგ, საკმაოდ დიდი ნაჭერი ჩამოათალა.

მაშასადამე, საჭიროა ისეთი საშუალება, რომლითაც შეიძლებაოდეს თავისუფლების მოწინააღმდეგეთა ალაგმვა. უწინ ხალხი მეფის დაპირებას ენდობოდა და დანაპირების შესრულებას უცდიდა, მაგრამ თითქმის ყოველთვის მოტყუე-ბული რჩებოდა. მართალია, ზოგ მეფეს ხალხის მოტყუება ძვირად უჯდებოდა, ზოგჯერ მოთმინებიდან გამოსული ხალ-ხი მატყუარა მეფესაც და იმის ტახტსაც მტვრად აქცევდა ხოლმე, მაგრამ ასეთი ამბავი განსაკუთრებული შემთხვევა იყო, უმეტეს შემთხვევაში კი მეფეები ყურსაც არ იბერტყავ-

დენ და თუ შესაძლებელი იყო, მეორე დღესვე ებრუნებოდნენ დაკარგულ უფლებებს.

სხვა გარანტიათა შორის მინისტრთა პასუხის მგებლობა პარლამენტის წინაშე ერთი უძლიერესი იარაღია კონსტიტუ-ციის ხელუხლებლობისა. მინისტრები პასუხისმგებელნი არიან აღმასრულებელ მმართველობის მხრით საერო წარმომადგე-ნელთა წინაშე. ისინი ნიშნავენ ყოველგვარ მოხელეებს, მაშასადამე, დარწმუნებულნი უნდა იყვნენ, რომ ესა თუ ის მოხელე შეეფერება ამა თუ იმ თანამდებობას, ისინი ახორ-ციელებენ პარლამენტის დადგენილებას და ყოველ ახალ კან-ონს, თვალ-ყურს ადევნებენ პარლამენტის მოქმედებას და ამიტომ მოვალენი არიან, ყოველი თავიანთი განკარგულება და ნაბიჯი ხალხის წარმომადგენელთა სურვილს შეუფარდონ. საერთოდ შემჩნეულია, რომ იქ, სადაც მინისტრები პასუხის მგებელნი არიან პარლამენტის წინაშე, მინისტრებად საუკე-თესო მცოდნე და ხალხის ერთგულ კაცებს ირჩევენ; იქ კი, სადაც მინისტრები პასუხის მგებელნი არ არიან, ისინი მხო-ლოდ გულცივი და მშრალი ბიუროკრატები არიან.

მინისტრების საუკეთესო პასუხისმგებლობისთვის საჭიროა, რომ მათი პასუხისმგებლობა იყოს პოლიტიკური, სისხლის სამართლისა და სამოქალაქო. პოლიტიკური პასუხისმგებლო-ბა შეიძლება იყოს მხოლოდ პარლამენტალურ სახელმწიფო-ში, სადაც მინისტრები ინიშნებიან პარლამენტის უმრავლეს-სობიდან. მეფეს ან პარლამენტს ნება არა აქვს მინისტრები თავის სურვილით დანი ნოს მეუპირისეთაგან ან ისეთების-გან, რომელნიც პარლამენტის წევრებად არ არიან. პარლამენტალურ სახელმწიფოში მთავრობა იმით არის ძლიერი, რომ მას პარლამენტის უმეტესობა ენდობა. თუ მან ეს ნდო-ბა დაკარგა, სამ.ნისტრო მოვალეა სამსახურიდან გავიდეს და ადგილი სხვას დაუთმო.

სამინისტროს პასუხისმგებლობა ყოველთვის კოლექტი-ვური არ არის. შეიძლება პარლამენტმა მხოლოდ ერთს, ან ორსა და სამ მინისტრს გამოუცხადოს უნდობლობა და სამ-სახურიდან გადააყენოს. ასეთ შემთხვევაში მინისტრ-პრეზი-დენტი მათ მაგიერათ ახალ მინისტრებს ნიშნავს და მთელი სამინისტრო ისევ რჩება სამსახურში. მაგრამ მინისტრ-პრეზი-დენტი თუ მთელ სამინისტროს სახელით გამოკასრჩლა დამნაშავე მინისტრს, მართლება დაუწყო და მასთან ერთად ეკისრა პა-სუხის მგებლობა, მაშინ შეიძლება მთელი სამინისტროც გა-ვიდეს სამსახურიდან გარდა ამისა სამინისტრო მეფის მა.ივ-რადაც აგებს პასუხს პარლამენტის წინაშე. ინგლისსა, საფ-რანგეთსა, მვეიცარიასა და ზოგიერთ სხვა სახელმწიფოშიაც მეფის ან პრეზიდენტის განკარგულებას არავითარი ძალა არა აქვს, თუ მას ერთი ან რამდენიმე მინისტრიც არ აწერს ხელს. ამიტომ, თუ მეფემ ან პრეზიდენტმა უკანონო განკარ-გულება მოახდინა, დანაშაულს მინისტრებს ახვევენ თავზე და პასუხის გებაში აძლევენ, თუ, რასაკვირველია, მეფის გან-კარგულებაზე მინისტრებსაც ხელი უწერიათ, თუ არა და მეფის განკარგულებას კანონიერი ძალა არა აქვს.

მინისტრთა პასუხის მგებლობა პარლამენტის წინაშე შე-უძლებელია არა პარლამენტალურ, დუალისტურ სახელმწი-ფოში, სადაც მინისტრებს ხელმწიფე ნიშნავს თავის ნე-ბით. ავსტრიაში, პრუსიაში და განახლებულ რუსეთში მინისტრებად ინიშნებიან მეფის მოხელენი, რომელნიც, შე-იძლება, პარლამენტის წევრნიც არ იყვნენ და, მაშასადამე, არც ხალხის ნდობით იყვენ აღჭურვილნი. ხშირად მოხდა-რა ისეთი მაგალითი, რომ პარლამენტის უმეტესობას გაუკი-

ცხავს სამინისტრო და მისთვის უნდობლობა გამოუცხადებია, მაგრამ სამინისტროს ყურიც არ გაუბერტყია და სამსახურიდან არ გასულა მხოლოდ იმიტომ, რომ მეფეს არ სურდა მათი სამსახურიდან გადაყენება! მართალია, დუალისტურ სახელმწიფოთა კონსტიტუციებშიაც არის ისეთი მუხლი, რომლის ძალით მინისტრები პასუხისმგებელი არიან, მაგრამ ვის წინაშე, ვინ არის მათი მოსამართლე? მხოლოდ მეფე და სხვა არაფერია. ასეთ სახელმწიფოებში მინისტრები პასუხს აძლევენ დეპუტატების შეკითხვაზე, თავს იმართლებენ, მაგრამ, თუ გამტყუნდნ და გაიკიცხნ, მაინც თავისუფლად შეუძლიანთ თავიანთ ადგილებზე დარჩნ და მეფის დახმარებით წინააღმდეგობით განაგრძონ უკანონობა და ძალმომრეობა.

პარლამენტის წინაშე პასუხის მგებლობის გარდა მინისტრები ყოველ სახელმწიფოში პასუხის მგებელი არიან სასამართლოს წინაშე. მაგრამ აბსოლუტურ სახელმწიფოებში ასეთი პასუხის მგებლობა უმეტეს შემთხვევაში მხოლოდ ქალაქებსა და წერილი, ნამდვილად კი სასამართლო მათ თითქმის არასდროს არ ეხება. პირველი მაგალითი მინისტრის გასამართლებისა მოხდა 1376 წელს ინგლისში. ქვედა პალატამ ლორდთა პალატის წინაშე უჩივლა ორ მინისტრს, რომელნიც ზედა პალატამ დაუყოვნებლივ გადააყენა სამსახურიდან. რიჩარდ მე-II-ის დროს გაასამართლეს და გაამტყუნეს რობერტ დევერი, მიშელ დე-ლა-პოლი და გრაფი სუფოლკი, რომელნიც 1381 წელს მომხდარ გლეხთა აჯანყების დროს და შემდეგაც სამეფო საბჭოს ხელმძღვანელობდნ ამით აბრალებდნ სასახლის მიერ უზომოდ ფულის ფლანგვას, ომის წაგების და მეფის რამდენიმე საქციელს, რომლითაც მეფესა და მის მომხრეთ პარლამენტის გაუქმება უნდოდათ. ბრალდებულთა შორის იყვნ მეფის მახლობელი მრჩეველნი, გაიჭვერა არისტოკრატები და მეფის საყვარელი ქალები, რომელნიც მეფეს ცუდ აზრებს აგონებდნ და ბოროტ ჩივეს აძლევდნო. 1626 წელს ქვედა პალატამ ლორდთა პალატის წინაშე უჩივლა კარლოს I-ის დიდ მეგობარს ლორდ ბეკინგამს, რომელსაც ქრთამების აღებისა და ხაზინის გაქურდვას აბრალებდნ. ბრწყინვალე ლორდს მექრთამეობაც დაუშტკიცეს და ქურდობაც, მაგრამ მეფემ მისი დანაშაული თვითონ იკისრა, ბრალმდებელი საპრობილეში ჩასხა და პარლამენტი დაითხოვა. 1678 წელს ლორდმა დენბიმ ხელი მოაწერა ისეთ ქაღალდს, რომელიც ცხადად ამტკიცებდა, რომ ინგლისის მეფე კარლოს II საფრანგეთის მეფისგან პენსიას იღებდა. ეს ამბავი პარლამენტმა გაიგო და დენბის საბრალმდებლო ოქმი შეუდგინა. მას ამტყუნებდნ იმაში, რომ 1) მონაწილეობა მიიღო სიმამრე კალეს გაყიდვაში, 2) ხელს უწყობდა პაპისმს, 3) ფლანგავდა სახაზინო ფულს, 4) მეფეს პარლამენტის დათხოვნას ურჩევდა და 5) საიდუმლო მოლაპარაკება გაშართა ინგლისის მოსისხლე მტერთან, საფრანგეთის მეფე ლუი მე-XIV-სთან. დენბი სასჯელს ასცდა. ამისთანა მაგალითი ბევრი იყო ინგლისის ისტორიაში. მაგრამ ლორდთა პალატა ყოველთვის ამართლებდა ბრალდებულ მინისტრებს და გუბერნატორებს. მაგრამ ინგლისელებმა საამისო ხრიკიც მალე მოიგონეს: ლორდთა პალატას მოსამართლის უფლებები ჩამოართვეს და იმ დღიდან ყველას,—მეუშას, გლეხს, გრაფს, მდიდარსა და მინისტრსაც ასამართლებს ჩვეულებრივი სასამართლო.

საფრანგეთში დეპუტატთა პალატას ნება აქვს მინისტრები სენატს გადასცეს გასასამართლებლად. 1830 წელს, რევო-

ლუციის შემდეგ, დეპუტატთა პალატამ უჩივლა მთელ სამინისტროს, რომელსაც ბრალად სდებდა „არჩევნების დამანინჯებას იმ აზრით, რომ ხალხისთვის თავისუფლება წაერთმიათ“ და სამოქალაქო ომის გამოწვევის სურვილს მერთა პალატამ მინისტრ-პრეზიდენტად ნამყოფს პოლინიას გადაუწყვიტა უფლებათა ჩამორთმევა და სამუდამო დაპატიმრება, დანარჩენ სამ მინისტრს გადაუწყვეტეს სამუდამოდ დატუსაღება. სასამართლოს დადგინდება შესრულებულ იქნა.

საზოგადოდ მიღებულია, რომ მეფეს ან პრეზიდენტს ნება აქვს დამნაშავეს დანაშაული აპატიოს და სასამართლოს დადგინდება გააუქმოს. ცხადია, რომ მეფე ყოველთვის მონდომებს ამ უფლებით სარგებლობას და დასჯილ მინისტრს სასჯელს აპატიებს, მაგრამ ამ შემთხვევაში კონსტიტუციით მეფეს უფლება აქვს დამნაშავე მინისტრს დანაშაული აპატიოს მხოლოდ მაშინ, თუ პარლამენტი შესაფერ შუამდგომლობას აღძრავს. თავის ნებით მეფეს ნება არა აქვს სასამართლოს დადგინდება გააუქმოს და მინისტრი სასჯელს გადაარჩინოს.

არც კონსტიტუციას და არც მინისტრთა პასუხის მგებლობას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს, თუ ერთიც და მეორეც უზრუნველყოფილა არ არის რეალურ ძალთა განწყობილებით და ურთიერთობით, რაიც ბრწყინვალედ დამტკიცა ფერდინანდ ლასალმა. დაწერილ კონსტიტუციას და კანონებს მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, თუ ხალხს შეუძლიან მისი დაცვა. კონსტიტუცია ორ ნაირია: კლასიური და დემოკრატიული. თუ სახელმწიფოში ძალა რომელიმე კლასის ხელშია, პოლიტიკური ბატონობაც მას ეკუთვნის. თუ რეალური ძალა დემოკრატიის ხელშია, ასეთ სახელმწიფოში მარტოდენ თავდაზნაურობისა და კაპიტალისტების ბატონობა შეუძლებელია. ყოველი კონსტიტუცია გამოიხატეულია სახელმწიფოში მოქმედ ძალთა განწყობილებისა და ამიტომ მინისტრთა პასუხის მგებლობასაც მხოლოდ იმ სახელმწიფოში აქვს ნამდვილი მნიშვნელობა, სადაც დემოკრატიულ ელემენტებს რეალური ძალა აქვთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში დაწერილ კანონებს მინისტრთა პასუხისმგებლობის შესახებ არავითარი პრაქტიკული მნიშვნელობა არა აქვს.

ფართო თავისუფლება, დემოკრატიული კონსტიტუცია, დემოკრატიული კანონები და დემოკრატიული დაწესებულებანი შესაძლებელია მხოლოდ იმ სახელმწიფოში, სადაც ხალხს ძალით მოუპოვებია ყველა ეს და შემდეგშიაც ძალით დაიცავს და გააფართოვებს თავის უფლებებს.

ბრძოლის საშუალებანი

(ლ. გალიჩის წერილიდან)

დემოკრატიულ პარტიებს ზოგიერთები „ზომიერებას“ სწამებენ და უსაყვედურებენ,—„ლაპარაკის“ მეტს არაფერს არ აკეთებთო, „საქმეს“ უფრთხით და „ბრძოლას“ ერიდებითო. ასეთ საყვედურს განსაკუთრებით „მართლმორწმუნე“ მარქსისტები ამბობენ და, მართლაც, მათ თვალში ყოველი არა მარქსისტული სახელმწიფო რეფორმა რეაქციონერი და დასაგმობია. ამ „მართლმორწმუნე“ პოლიტიკოსებისთვის „უღლენინო თავისუფლება“ ჩირად არა ღირს. ასეთი სექტანტური აზრგენება მათგან სრულებითაც გასაკვირვებელი არ არის, რადგანაც მათი პოლიტიკური შორს-მხედველობა დღესაც კიდევ ენევის სამასლაათო კრებებს ვერ გასცილებია.

პოლიტიკურ პარტიის ტაქტიკა საზოგადო ცხოვრების რთულ პირობებზე და მოკიდებული და ამიტომ მხოლოდ აქტიურ მსჯელობის პატრონს შეუძლია მის დასაფასებლად მხოლოდ ორიოდ გაზვიერებული შაბლონური წინდადება იკმაროს. პარტიის ტაქტიკა საზოგადო ცხოვრების რთულ პირობების მიხედვით იცვლება. სახელმწიფოში გაბატონებულ წრეებთან ბრძოლას, ამიტომ, დიდი მოფიქრება და ძალთა აწონ-დაწონა სჭირია.

I

ყოველ ბატონობას ორნაირი საფუძველი აქვს, — ფიზიკური ძალდატანება და ზნეობრივი გავლენა. იყო დრო, როდესაც სახელმწიფოში გაბატონებული უმცირესობა მხოლოდ თავის ფიზიკურ ძალით იმორჩილებდა ხალხის უმეტესობას და არ ცდილობდა თავის ბატონობისთვის რამე ზნეობრივ საფუძველი გამოენახა. ყაყერის დროს მაგ., ქალაქ ლატურელში შესულა 27 კარგად შეიარაღებული მემამულე. ამ ზატარა რაზმმა მუსრი გაავლო აჯანყებულ გლეხობას და ათასზე მეტი კაცი დახოცა, — თვითონ კი უვნებლად გადაჩა. ან რას დააკლებდა მთლად რკინაში ჩასხმულს და იარაღის მოხმარებაში გავარჯიშებულ მემამულეს უბრალო კეტებითა და ცულებით შეიარაღებული გლეხობა! იმ დროს მემამულე ყურადღებასაც არ აქცევდა იმას, კმაყოფილი იყვნენ მის ბატონობით გლეხები, თუ არა. იმათი უკმაყოფილება ვერაფერს ვერ დააკლებდა „ბატონს“, რომელსაც თვითონ, სხვის დაუხმარებლადაც ადვილად შეეძლო ურჩ გლეხების დასჯა, გლახება და ჩამორჩობა.

აქ ბატონობა მხოლოდ ფიზიკურ ძალადობაზე იყო დამყარებული, — ზნეობრივ გავლენას, დამორჩილებას აქ არავითარი ადგილი არ ჰქონდა. სამაგიეროდ, ძველ საბერძნეთის რესპუბლიკებში, თავისუფალ მოქალაქეთა გაბატონება მონებზე მართოდ ზნეობრივ დამორჩილებაზედ იყო აგებული. მართლაც, გაბატონებულ უმცირესობას მონების საწინააღმდეგოდ არავითარი მუდმივი ჯარი ან სხვა რომელიმე ფიზიკურ დამორჩილების საშუალება არ ჰქონდა.

თანამედროვე სახელმწიფოებში ყოველთვის ფიზიკურ ძალდატანებასთან ერთად ზნეობრივი დამორჩილებაც შეგვხვდება, და აქ ზნეობრივ გავლენას ფიზიკურ ძალაზე მეტი მნიშვნელობა აქვს. მართლაც, ყოველგან, სადაც უმცირესობა არის გაბატონებული სახელმწიფოში, ეს უმცირესობა ბატონობის შესარჩენად სხვის დახმარებით მოქმედობს და ხალხის უმეტესობა, მისგან დამონებულ, თვითონ თავის ხელით, თავის წარმომადგენელთა ხელით ისხამს ბოიკოს და თავისავე მონობას სდარაჯობს. ჯარის კაცები და პოლიციელები მშრომელ ელემენტებს ეკუთვნიან და ამ წრეებთან კავშირს შემდეგშია არ სწყვეტენ. ევროპის ყველა სახელმწიფოში, ინგლისს გარდა, — საყოველთაო სამხედრო ბეგარა არის შემოღებული და ამიტომ ჯარების კლასიური შემადგენლობა სრულის სისწორით გამოხატავს მთელი ხალხის კლასიურ შემადგენლობას.

გაბატონებულ წრეების სასარგებლოდ ხალხი თვითონვე იგრუნავს კისერს და ზედ უღელს ადებს.

რითი აიხსნება ეს სასწაული? ამის მიზეზი ჯერ ერთი სხვა და სხვა ცრუმორწმუნებაა. ხალხს ათასი სხვა და სხვა შემეცდარი აზრი, შეხედულება და ჩვეულება აქვს. ეკლესია, რომელიც საიქიოს ჯოჯოხეთს ან სამოთხეს უქადიდა მორ-

წმუნეს, ნამდვილ პოლიციელობას ეწეოდა. საწმუნეობის ნიადაგზე ხალხს გულში ფეხი მოიკიდა სხვა ფრანკონიკურ ბამ, რომელიც ამა ქვეყნისა ძლიერთათვის მეტად სასარგებლო გამოდგა. არა მართლმადიდებელ ფრანგებისადმი და მათ წინამძღოლ „ანტიქრისტიანოლოგისადმი“ სიძულვილი რუს გლეხობაში ისეთი ძლიერი იყო, რომ დროებით საკუთარი სოფლის გაჭირვება დაივიწყებნა. ახლაც ხომ ისევე ამ სარწმუნეობრივ გრძობით ცდილობენ რუს ხალხის დაბნელებას, უქადაგებენ, არწმუნებენ მას, ვითომც ახლანდელი განმათავისუფლებელი მოძრაობა „ურჩების“ შექმნილი იყოს, ვითომც „ურჩებს“ მთელ ქრისტიანე რუსეთის ხელში ჩაგდება სურდეთ.

გაბატონებული წრეები ხშირად სხვა გრძობების საშუალებითაც ცდილობენ ბატონობის შერჩენას. ასე, რუსეთში მაგ. ხალხში ავრცელებდნენ აზრს, ვითომც რუსეთის ძლიერება მტკიცედ იყოს დაკავშირებული თვითპყრობელობის ბატონობასთან. როდესაც ზოგიერთები შინაურ რეფორმებს ითხოვდნენ, მმართველ წრეების წარმომადგენლები და ქომაგები ამაზე უპასუხებდნენ, რომ რუსეთს შინაურ რეფორმებზე უფრო მეტად სჭირია შორეულ აღმოსავლეთის დაპყრობა, ახლობელ აღმოსავლეთში კი მომეტებული გავლანა. და იაპონიასთან ომში რუსეთი ასე საშინლად რომ არ დამარცხებულიყო, რუსეთის ახლანდელ განმათავისუფლებელ მოძრაობასაც სულ სხვა ხასიათი მიეცემოდა.

ამნაირ, ერთხელვე შეთვისებულ და შემეცდარ აზრების გავლენა ხალხში იქ არის უფრო ძლიერი, სადაც პრაქტიკა, ცხოვრების სინამდვილე მათს უკარგისობას არ ამჟღავნებენ. სიტყვიერ და საგაზეთო აგიტაციის მხოლოდ იქ მოაქვს რამე თვალსაჩინო ნაყოფი, სადაც აგიტატორი ყველასათვის ცნობილ ფაქტებზე ამყარებს თავის აგიტაციას. გლეხები, მაგ., თვითონაც აშკარად გრძობენ და ხედავენ, რომ მათ უმოწყალოდ ყვლეფავენ მოურავები და ამიტომ მოურავების საწინააღმდეგოდ გლეხების აგულიანება აგიტაციისთვის მეტად ადვილი საქმეა. თვით ბატონის, მემამულის წინააღმდეგ კი ხალხი ასე ადვილად არ ამხედრდება, რადგანაც მას თვალით ვერ ხედავს და ჰგონია, რომ მთელ უბედურების მიზეზი მოურავია, ბატონმა კი მოურავის ძალმომრეობა არ იცის. „აი ბატონ ჩამოვა, მოურავს დაითხოვს და ყველაფერს რიგში ჩააყენებს“, — ამბობენ ამის მიხედვით გლეხები. დიდი ხანი უნდა გასულიყო, სანამ გლეხობა შეიგნებდა, რომ მემამულეებიც მისი მოწინააღმდეგენი არიან. მიმოსვლის გახშირება, სხვა სოფლებში და ქვეყნის სხვა კუთხეებში ისევე იმავე გაჭირვების გაცნობა ბოლოს თვალს უხელს გლეხობას და მას უმტკიცეს, რომ „ბატონი“, მემამულე ყველგან ერთნაირად იქცევა, ჰყვლეფს გლეხობას, გლეხობის შრომით საზრდოობს და ამნაირად გლეხთა კეთილდღეობის ხელის შემშლელი და მოწინააღმდეგეა. ამას მოჰყვა ორმოცდაათიან წლებში რუს გლეხობის ხშირ-ხშირი აჯანყება.

გლეხთა მოძრაობა ძლიერდებოდა. მაგრამ, ამ დროს მმართველ წრეებში იმ აზრს დაადგენ, რომ საჭიროა „ზვიედან რევოლუციის შექმნა, სანამ ხალხს თავისი რევოლუცია არ დაწყეთ“. ამას მოჰყვა გლეხთა განთავისუფლების შესახებ კანონი.

გაბატონებულ კლასებს დიდ ძალას აძლევს კიდევ ის გარემოება, რომ მათ ყოველთვის აქვთ რამე მტკიცე ორგანიზაცია, მათ მოწინააღმდეგე ხალხს კი ეს ორგანიზაცია აკლია.

მართვა-გამგეობის რთულ მანქანაში მოსამსახურე ყოველი პირი, გუბერნატორით დაწყებული უბრალო პოლიციელამდის, შეეჩვია მორჩილებას და უფროსებისაგან ბრძანების მიღებას. ეს მორჩილება მისთვის სასარგებლოა და ძალსა და რბილში გაუჯდა. ხალხში კი ყველა თავისკენ იწვევს და ყველასი ერთ აზრზე დაყენება მეტად ძნელია და ხშირად შეუძლებელი საქმეა.

ამიტომ მთავრობის საწინააღმდეგო ბრძოლა, იქაც კი, სადაც ამ ბრძოლას თანაუგრძნობს ხალხის დიდი უმეტესობა, მეტად სახიფათოა, რადგანაც მთავრობის მოხელეთა გაერთიანებულ ძალის წინააღმდეგ ადამიანი ისევ ხალხის გიერთიანებული ძალები უნდა წამოაყენოს. ხალხის ცხოვრებაში ხან და ხან ისეთი მომენტი დგება, რომ ხალხი თავის თავად, ერთ სულ და ერთ ხორცად ქცეული, როგორც ერთი ადამიანი იწვევს ბრძოლას რამე უფლებების მოსაპოვებლად. ასე ხდება აჯანყების დროს. მაგრამ, აჯანყებულ ხალხს თავისი მტკიცე ორგანიზაცია თუ არ აქვს, მაშინ პირველსავე მოულოდნელ მარცხს უთუოდ მოჰყვება ხალხის დაქსასება და აჯანყების შექმნელ გატაცების მოსპობა.

მთავრობა თავის ორგანიზაციით არის ძლიერი და მის დასამხობად ხალხშიაც საჭიროა ასეთივე მტკიცე ორგანიზაციის მოწყობა. საჭიროა ხალხში ავტორიტეტების შექმნა, — ფიზიკურ და ზნეობრივ ავტორიტეტების წამოყენება, ვინაიდან მხოლოდ მაშინ გახდება შესაძლო მთავრობის ორგანიზაციასთან ბრძოლა და მისი დამხობა.

II

რევოლუციასზე ამბობენ, იგი სახელმწიფო უფლების ძალით დაპატრონება არისო, მარქსისტები უმატებენ ამას, რომ ამ უფლებას უნდა დაეპატრონოს პოლიტიკური კლასისი, რომელიც წინეთ დაჩაგრულ-დამონებული იყო სახელმწიფოში გაპატრონებულ უმცირესობისაგან. ასე, მაგ., საფრანგეთის დიდმა რევოლუციამ ფეოდალებს ბატონობა მოესპო და იგი ბურჟუაზიას გადასცა. „პროლეტარიატის დიქტატურაც“ ზოგიერთს ისე აქვს წარმოდგენილი, ვითომც ბურჟუაზიის ადგილას შემდეგში პროლეტარიატი უნდა დასკუბდეს. ასე გამოდის, რომ თვით სახელმწიფო წესწყობილება, უფროს-უმცროსობა, ბატონობა და მორჩილება მაშინ, ამ დიქტატურის დროსაც, შევგრძნობ და სახელმწიფოს მხოლოდ ახალი „ბატონი“ გამოუჩნდება. მთავრობა ისევ იბატონებს, ხალხი ისევ მორჩილად იქნება მხოლოდ გამგეები გამოიცვლებიან. „პროლეტარიატის დიქტატურის“ იდეა, როგორც იგი სოციალისტ მეთაურებს აქვს წარმოდგენილი, „განათლებულ დესპოტიზმს“ წააგავს, — კარგ მმართველებს გადაეცით უფლება და თქვენი გაბედნიერება აცალეთო“, — ი ეს დედა აზრი აქვს ამ ორივე მიმართულებას ერთმანეთში საერთო.

სახელმწიფო უფლების ხელში ჩაგდებათ მომხდარი სახელმწიფო ცვლილება დასავლეთ ევროპის წარსულ ისტორიაში ხშირია. ასეთია ყველა „სასახლის რევოლუციები“, რომელთაც განზე გაჩერებული ხალხი შორიდან შესცქეროდა ხოლმე. და მართლაც, სანამ ხალხი უგულოდ იდგა და უგულოდგებმორჩილებოდა იმას, ვინც ხელში ჩაიგდებდა სახელმწიფო უფლებას, — სახელმწიფოში რამე ცვლილების შემოსატანად ერთად ერთი გზა იყო, — შეთქმულება და უფლების ძალით ხელში ჩაგდება. თანამედროვე ბლანკიზმიც ამავე ტაქტიკის გამოხმა.

ტველია, ბლანკისტი ყოველთვის შეთქმულებაზე ოცნებობს, არსებულ რეჟიმის შეიარაღებულ დამცველებთან შეტაკებაზე ფიქრობს, ძალით ან მოხერხებით აპირებს მათ დამარცხებას, — უნდა ხელში ჩაიგდოს სახელმწიფოს მართვა-გამგეობის უფლება და ახალ კანონების გამოცემით ახალი წესწყობილება და ცხოვრების ახალი პირობები შემოიღოს სახელმწიფოში. ყოველი ნამდვილი ბლანკისტი — იგივე თვითპრობლეობის მოტრფიალეა. იგი გუნებაში „განათლებული“ თვითპრობლეობა და ამიტომ ყოველთვის დიქტატურისაკენ მიილტვის.

ნამდვილი რევოლუცია სულ სხვა გზას ადგია. რევოლუციის მიზანი „ხაზენის“ გამოცვლა კი არა, — თვით ბატონობის ახალ წესების შექმნაა. ისეთი წყობილება უნდა დამყარდეს, რომ სახელმწიფო მართვა-გამგეობის რთული მანქანა განურჩევლად ყველასი ბრძანებას არ ასრულებდეს. ამ მანქანას გვერდში უნდა ამოუდგეს საზოგადოების აზრი და სურვილი მანქანა თავის თავად უნდა გაჩერდეს, როდესაც ვინმე მას ხალხის საწინააღმდეგოდ მოიხმარს.

- ერთ ინგლისელს ჰკითხეს:
- რა მოხდებოდა, რომ სამინისტროს თქვენში პარლამენტის დაუკითხავად შემოეღო რამე გადასახადი?
- ამ გადასახადს არავინ არ გადახდიდა.
- ძალა რომ მოეხმარა მთავრობას?
- მაშინ ყველა მირისტრს, აღბად, იმავე საღამოს ქუჩაში ჩამოახრჩობდა გაბრაზებული საზოგადოებაო.
- აი რა ძალა აქვს ხალხის ერთსულოვნობას.

III

რევოლუციის ხელოვნურად გამოწვევა არ შეიძლება, — შეიძლება მხოლოდ დავაჩქაროთ ან გავაადვილოთ მისი დაწყება. ყოველივე აგიტაცია უნაყოფოა, თუ თვით ცხოვრება, ხალხის ისტორიული განვითარება, სოციალური და ეკონომიური პირობები ამ აგიტაციისათვის საჭირო ნიადაგს არ დააშუბდენ. ყოველ პოლიტიკურ რევოლუციას თავისი დრო აქვს, ამ ქეშპარიტებს დამტკიცებაც არ სჭირია, იგი თავის თავდაცვას ცხადია. რუსეთში, მაგ., იმათ, ვინც პირველად იკისრეს ხალხში გასვლა საპროპაგანდად, ხალხი სდევნიდა და დაქერილებს მთავრობასთან გზავნიდა. ასე იყო საქმე ამ ოცდაათი წლის წინეთ. ახლა კი მთელი სოფლის საზოგადოება დგება, რომ გაანთავისუფლოს დაქერილი აგიტატორი, ამ აგიტატორებს სახელმწიფო სათათბიროს წევრებად ირჩევენ. რა არის ასეთ ცვლილების მიზეზი? თვით აგიტატორები და მათი მოძღვრება არ გამოცვლილა, გამოიცვალა მხოლოდ მათი სამოქმედო ნიადაგი, თვით ხალხი.

ცხოვრების სინამდვილემ ხალხს უნდა უჩვენოს რომ ყველა ის ცრურწმენა რომელზედაც ძველი რეჟიმი თავის ბატონობას აშენებს, ხელს უშლის ხალხის ძირითად მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას. აგიტაციის სიმართლეს უნდა ამტკიცებდეს ცხოვრების გამოცდილება. შორეულ აღმოსავლეთში რუსეთი რომ არ დამარცხებულიყო, ხალხი ახლაც იმ აზრის იქნებოდა, რომ რუსეთი მხოლოდ თავის თვითპრობლე წყობილების გამოა ძლიერი. ხალხი რომ არ დაღარიბებულიყო, მისი მიწა მის საკვებად საკმარისი რომ გამომდგარიყო, მთავრობას გლეხების საშველად რამე ზომები მაინც რომ მიეღო, — ვერავითარი სოფლის აგიტაცია რუსის გლეხობას ახლა ვერ გამოაფხიზლებდა და მთავრობის საწინააღმდეგოდ ვერ აამხედრებდა.

ვისაც სახელმწიფოში რამე ცვლილების შემოტანა სურს, ცხოვრების სინამდვილეს უნდა აკვირდებოდეს, რომ ყოველი ახალი მოვლენა თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს. ყოველ კლასს თავისი შესაფერი მოქმედება სჭირია. გლეხი ყურს არ დაგივლებთ, თუ მასთან ლაპარაკი პირდაპირ პოლიტიკაზე დაიწყეთ. მაგრამ, აბა უხსენეთ გლეხს მიწა, —სახე გადაეშლება, თვალები გაუბრწყინდება, —ამის შემდეგ მისთვის და-ნარჩენიც სასიამოვნოა.

რუსეთის სოციალდემოკრატიამ, როგორც ვიცით, თავისი აგიტაცია „ეკონომიზმით“ დაიწყო. ეს ტაქტიკა წინდაწინვე მოფიქრებული და სწორი იყო. მხოლოდ ამ გზით შეიძლებოდა მუშებში გულის მოგება. პარტიას ხალხისთვის უნდა ეჩვენებინა, —საქმით და არა სიტყვით, რომ მის ეკონომიურ მდგომარეობის გაუმჯობესებას წინ ედგება ძველი პოლიტიკური წესწყობილება. ამიტომ საჭირო იყო ხალხში ამ წყობილებისადმი ღრმა სიძულვილის ჩანერგვა. მხოლოდ ლექციებით და ლაპარაკით საქმე არ გაკეთდებოდა, ამას ინსტიტუტურად გრძნობდნენ „ეკონომისტები“ და, მართლაც, მათ დროებით თითქო დაივიწყეს პოლიტიკა და ხალხი ეკონომიურ ბრძოლისკენ გაიტაცეს, და აი აქ საკუთარმა გამოცდილებამ და მთავრობის ეკონომიურ ბრძოლაში მუდამ კაპიტალისტების მხარეზე დადგომამ, მართახებმა და პოლიციის ძალმომრეობამ, —ნათლად და ყველა ლექციებზე უკეთესად აუხილეს ხალხს თვალი და ერთმანეთში შეაკავშირეს. მუშა ხალხი თანდათან ფეხს იკიდებდა მთავრობის საწინააღმდეგო გრძნობა, ხალხი მთავრობისათვის „საეჭვო“ შეიქმნა და, აი, მხოლოდ ამის შემდეგ ასპარეზზე გამოვიდა პოლიტიკური სოციალისტები, რომელმაც გარკვეული სახე მისცა მუშების სიძულვილს.

სოციალდემოკრატიამ მუშათა მოძრაობაში თავის ტაქტიკით დიდი სამსახური გაუწია ხალხის განთავისუფლებას. შემდეგში ამ პარტიას ისეთი მიუტევებელი შეცდომები რომ არ ჩადინა, რომელიც ადამიანს პარტიის წინანდელ ღვაწლს თითქმის ავიწყებინებს, მაშინ ეს ტაქტიკა იქნებოდა ყველა სხვა პარტიებისთვის სამაგალითოდ. მან საქმით დაუმტკიცა მუშა ხალხს, რომ მისი უმთავრესი მტერი ძველი წყობილება და ამით მუშა ხალხის გული თავისუფლებისადმი ძლიერის გრძნობით ანთო. ჯერ მხოლოდ ეკონომიური და შემდეგ თან და თან პოლიტიკურ გაფიცვებით მან მუშა ხალხის ორგანიზაცია შექმნა. აქ სახეში მაქვს არა საიდუმლო წრეები, არა ის ფარული ორგანიზაცია, რომელზედაც ამდენს ლაპარაკობდნენ და რომელიც შემდეგ ასეთი სუსტი გამოდგა, არამედ საერთო მოქმედების შეჩვევა, რომელიც ასე მალე შეითვისა მუშა ხალხმა და რომელმაც დაქსაქსული ბრბო მტკიცე სარევოლუციო ჯარად აქცია.

სოციალისტების ასეთი ტაქტიკა სამაგალითო უნდა შეიქნეს ყველა იმ პარტიისათვის, რომელსაც სახელმწიფოში პოლიტიკურ რევოლუციის შექმნა სურს. მაგრამ ხალხის ყველა ნაწილი ისეთსავე პირობებში არ არის ჩაყენებული, რა პირობებშიაც მუშა ხალხია, და ამიტომ მათში განსაკუთრებული ტაქტიკა არის საჭირო. ტაქტიკის მხოლოდ მთავარი პრინციპები უცვლელი რჩება, პარტიის პრაქტიკული მოქმედება კი მუდამ იცვლება და ყოველ შემთხვევისათვის სხვა არის.

მუშა ხალხი შეჯგუფულად ცხოვრობს და მუშაობს. ამიტომ მუშების ერთმანეთში შეთანხმება ადვილია და მათი

პროფესიონალური ბრძოლა ყოველთვის მრავალ მუშას იტაცებს. საკმარისია ბრძოლის პირველი თესლი ჩაგდოს და მიანმა, ეს თესლი შემდეგ თავის თავად იზრდება და ნაყოფს იძლევა. ამიტომაც ისეთი დაწესებულება, როგორც მუშათა დემუტატების საბჭოებია, მუშათა კლასის სათავეში მაშინვე დადგა და მთელ კლასს ძლიერ მეთაურობას უწევდა. მაგრამ ამ საბჭოებს სხვა კლასებში, ხალხის სხვა ნაწილებში არავითარი ავტორიტეტი არ ჰქონდა და ეს გარემოება იმ თავითვე ხსენებულ საბჭოების მოქმედებას სრულ დაშარცხებას უქადდა.

გლეხებში სააგიტაციოდ და სამოქმედოდ სულ სხვა საშუალებაა საჭირო. აქაც აგიტაცია ეკონომიზმით უნდა დაწყებულიყო, —სამისოდ ნიადაგი მზად იყო, აქაც პარტიას უნდა საქმით ეჩვენებინა ხალხისთვის, რომ მისი უმთავრესი მტერი ძველი წყობილებაა. აქაც ხალხის ხასიათის გარდაქმნა იყო საჭირო, ხალხის საერთო მოქმედებისთვის შეჩვევა, გაერთიანების სურვილის შექმნა. მაგრამ გლეხობა აქა იქ გაფანტულად ცხოვრობს, გლეხებში მიმოსვლა, ერთმანეთთან შეხვედრა და ამის გამო შეთანხმება და საერთო მოქმედება უფრო ძნელია და ამიტომ აქ ქალაქისებური ტაქტიკა არ გამოდგებოდა.

აგერ თითქმის ათი წელიწადია, გლეხობა რუსეთში ახალ პოლიტიკურ საქმიანობისთვის რომ ემზადება. გაქირვება მატულობს, მთავრობა კი უსირცხვილოდ უარჰყოფს იმას და გლეხების საშველად არავითარ ზომებს არ იღებს. ეკონომიურ ბრძოლისთვის გლეხებს საშინელის სისასტიკით სჯიან, რის გამოც ხალხში თან და თან მთავრობის საწინააღმდეგო გრძნობა ვრცელდება და სოციალისტ-რევოლუციონერების პროპაგანდა ამ გრძნობას გარკვეულ სახეს აძლევს. მაგრამ ეს ჯერ კიდევ მომავალ მოქმედებისთვის მხოლოდ ნიადაგის მომზადებაა. რუსეთის ყველა კუთხეში გაფანტული გლეხობა ვერ შეერთდება, ერთმანეთის ხმა თუ არ გაიგონა. გლეხების გასაერთიანებლად საჭირო იყო საკუთარი პრესა, საჭირო იყო აგრეთვე რამე გამაერთიანებელი დაწესებულება.

არ ვიცი, რა გზას დაადგებოდა რუსეთის რევოლუციო, მთავრობას სათათბიროს მოწვევა რომ არ გადაეწყვიტა, ვიცი მხოლოდ, რომ უამსათბიროდ გლეხობა ახლა ვერ შეერთდებოდა.

გლეხობა გაფაციცებით თვალყურს ადევნებს სათათბიროს და მისგან შველას მოელის, —ამიტომ ვერავინ ვერ გაბედავს ამ სათათბიროს დათხოვნას, —მისი დათხოვნა მთელ გლეხობას აამხედრებს და ააჯანყებს.

IV

ყოველ პოლიტიკურ რევორმებს შინაგანი თანდათანობა ეტყობა, ბრძოლის პირობები და სახე იცვლება. სისულელეა ყველა შემთხვევისათვის წინდაწინვე ერთ უცვლელ ტაქტიკის შემუშავება და შემდეგ მის იმედით ცხოვრების საჭიროებათა უყურადღებოდ დაგდება. დღეს სასარგებლო შეიქმნა ბარიკადები? მაშ ხვალაც ისევ ბარიკადები ავაგოთ? დღეს გამოგვადგა გაფიცვა? მაშ ერთი თვის შემდეგაც გაფიცვა დაიწყეთ? ცხოვრების პირობები კი იცვლება, ბარიკადები გამოუსადეგარი შეიქმნა, რადგანაც მთავრობამ ძალღონე მოიკრიბა და შეუბრალებლად მოქმედება დაიწყო, გაფიცვა, უწინ ყველასათვის სანატრელი, ახლა გულმოსულობას იწვევს, —იგივე საშუალება, მხოლოდ მისი შედეგი სხვა ირის.

არასოდეს შეცდომაში არ ჩავარდება ის საზოგადო მოღვაწე, რომელსაც მუდამ ეხსოვნება. რომ მისი უმთავრესი მიზანი, ცრურწმენის მოსპობა და ხალხში ორგანიზაციის შექმნა. დრო როცა მოვა, ხალხი თქვენ ბრძანებას და განცხადებას აღარ მოიცდის, და თვითონ დაიწყებს საქმეს. გაფიცვა იქნება საქ-რო და გაიფიცება, გაიფიცება იმნაირ ერთობით, რომელიც შეუძლებელია იქ, სადას გაფიცვას იწვევს რამე საიღუმლო ორგანიზაცია და არა ცხოვრების საქირაობა საქირა შეიქმნება ბარიკადები, — და უთქვენოდაც აიმართებთან ყველგან. ოღონდ ხალხი მართლა შეგნებულ იყოს, თავის თავს ერთ შეკავშირებულ ერთეულად გრძობდეს და არ იქსაქსებოდეს!

მთავრობის ყოველი დათმობა შეკავშირებულ საზოგადოებრივ ჯგუფთა მოქმედების შედეგა არის.

სახელმწიფო წესწყობილების შეცვლა წვრილმანებით იწყება, რუსეთის რევოლუცია, მაგ., ორ წვრილმან დათმობით დაიწყო: გაადვილდა პრესის მდგომარეობა და ხალხს დროებით „ბანკეტების თავისუფლება“ მიეცა. შორეულ აღმოსავლეთში რუსების უმაკალითო დამარცხებამ აიძულა მთავრობა ხალხისთვის ეს ცოტაოდენი თავისუფლება დაეცო, მით უფრო, რომ თვით მმართველ წრეებშიაც ამ დამარცხებამ რეფორმების სურვილი აღძრა. პლევკს განზე ყურება დაუწყეს, ყოველი ახალი დამარცხება შორეულ აღმოსავლეთში ძირს უთხრიდა ამ მინისტრის გავლენას.

ასე ყოველთვის ხდება. ახალ წყობილებისთვის ბრძოლას რომელიმე ერთი კლასი იწყებს, რომელიც რიცხვიდაც არც ისე მრავალი არის, და ეს კლასი პირველად ყურადღებას აქცევს წვრილმანებს, წვრილმან უფლებებს. მთავრობის წინააღმდეგობა ამ წვრილმანებში სუსტია და ხალხის მხრივ უბრალო ზნეობრივი ძალდატანებაც საკმარისია ხოლმე, რომ მთავრობამ ხალხს ცოტაოდენი რამ დაუთმოს. ამ დათმობის საშუალებით ხალხის ორგანიზაციის საქმე თან და თან ძლიერდება და საზოგადოების ახალ კლასებსაც ეკიდება.

რუსეთში ცოტა ხნით „გაზაფხული“ დადგა. ამ გაზაფხულმა დიდ ხანს არ გასტანა, მაგრამ მაინც საკმარისი გამოდგა იმისთვის, რომ საზოგადოების სხვა და სხვა ნაწილს ერთმანეთისთვის ხმა გაეცა და რომ პირველად წარმოეთქვათ სიტყვა „კონსტიტუცია“

ინტელიგენციას თავის თავად არაფრის მიღწევა არ შეეძლო, მთავრობა მას გასრესავდა, რომ ხალხის სხვა ნაწილებსაც მისთვის მხარი არ დაეკირა და რომ მუშებსაც თავის მხრივ არ დაეწყათ ბრძოლა ძველ წყობილებასთან. რუსეთის სოციალ-დემოკრატებმა მუშათა რაზმი აღზარდა. მან შეაჩვია მუშები საერთოდ მოქმედებას და, როდესაც ჰაერში ბრძოლის მოწოდება გაისმა, პროლეტარიატი ინტელიგენციასთან ხელი-ხელ ჩაიკიდებულნი გამოვიდა ქუჩაზე. იმ დროს პარტიის ბრძანებით არ გამოსულან მუშები, — მუშები თავისით, თავის ნებით გამოვიდნენ, სათხოვნელად, და არა ბრძოლისთვის. მთავრობამ ეს მუშები დახოცა, მაგრამ დემონსტრაციის შთაბეჭდილება ისეთი ძლიერი იყო, რომ მისი გავლენით გამოვიდა ცნობილი რესკრიპტი „არჩეულ წარმომადგენელთა“ შესახებ.

ხალხის აღზრდა-განვითარება ამასობაში თავის გზას ადგა. შეუძლებელია დაახლოვებითაც აღნიშნოს ადამიანმა, თუ რადიანი აღმზნელი მნიშვნელობა ჰქონდა საზოგადოებაში გამართულ კამათს და დაუსრულებელ ლაპარაკს წარმომადგენლობითის მართვა-გამგეობის შესახებ, ამ კამათის გავლენით

რეაქციონერი ვაქრები და ნოქრებიც კონსტიტუციის შემსრებლებად შეიქმნენ.

ბულიგინის პროექტმა ხალხს თანაგრძნობა ვერ მოიპოვა, გლეხობა კიდევ განუუმებული იყო, მხოლოდ აქა-იქ უკვე მოსიანდა იმის ნიშნები. რომ ჰალე ეს გლეხობაც მოითხოვდა საყოველთაო კენჭის ყრას და სხვა და სხვა თავისუფლებას.

ხალხის უკმაყოფილება იზრდებოდა და ბოლოს დასრულდა ოქტომბრის გაფიცვით, რომელიც ყველასთვის თანაწორად სანატრელი შეიქმნა. ამ გაფიცვაში მოქმედება ქარხნის მუშა ხალხს არ დაუწყია. გაიფიცენ რკინის გზების მოსამსახურენი, ისინი, ვისი ცხოვრების პირობები მეტად განესხვავება ქარხნის მუშების ცხოვრების. კონსტიტორი, მემანქანე ან მისი თანაშემწე — ცხოვრების პირობებით და სამსახურით — უფრო ნოქარს წააგავს, ვიდრე უბრალო მუშებს, რომელნიც ასობით და ათასობით ერთად მუშაობენ. გაზეთები, ლექციები, კრებები, — აი ამან შეკავშირა ესენი...

რა თანაგრძნობით ეკიდებოდა ხალხი ოქტომბრის გაფიცვას, ამის საუკეთესო მაჩვენებელი, სხვათა შორის, ის არის, რომ მას მოსკოვის და პეტერბურგის მომრავლებული მსახურებიც მიემხრენ.

დემოკრატიულმა პარტიებმა სოფლად დაიწყეს აგიტაცია და სათათბროს მოწვევას ითხოვდნენ. ამ ტაქტიკის შედეგი ახლა ყველასთვის თვალსაჩინოა, სათათბროს მნიშვნელობა ხალხის განთავისუფლების საქმეში ამჟამად ყველასათვის ცხელია.

მემარცხენი იკითხავენ უთუოდ, რაღას იზავდით, მთავრობა რომ გაჯიუტებულიყო და ხალხს სათათბრო ვეღარ მიელო? ვუპასუხებ: ისევ განვაგრძობდით აგიტაციას და ისევ მეტ შეგნებას შევიტანდით ხალხის სხვა და სხვა ნაწილში. ასე იქცეოდნენ უწინ სოციალდემოკრატები, ასე იქცეოდა „განთავისუფლების კავშირიც“. ერთის მხრივ სოციალისტები ამაზდებდნენ მუშა ხალხს და „განთავისუფლების კავშირი“ კი მეორეს მხრივ ინტელაგენციას აერთებდა, ზნეობრივ ძალას ატანდა მთავრობას და ხალხისთვის სხვა და სხვა უფლებას ართმევდა. მთავრობას ნამეტანი გაჯიუტებაც არ შეეძლო, რადგანაც მაშინ რუსეთს ოსმალეთის ბედი ელოდა და პროტესტის გრძნობა თვით მთავრობის მოხელეებშიაც ეფეს მოიკიდებდა. მინისტრები, აფიცრები და ჩინოფიციებიც ხალხის საერთო პროტესტს განზე ვერ გაუდგებოდნენ.

მთავრობას ოქტომბერშიაც ხალხისთვის არაფრის დათმობა შეეძლო. გაფიცვა თავდებოდა, ხალხს ძალა გამოლენული ჰქონდა და კიდევ ორი ან სამი დღის შემდეგ ყველაფერი უწინდელივით თავის თავად კალაპოტში ჩადგებოდა ამიტომ ამ მხრივ მთავრობის დამარცხებაზე ლაპარაკი მაშინაც არც შეიძლებოდა. მთავრობა მაშინ მხოლოდ ზნეობრივად დამარცხდა.

რამდენად ძლიერი იყო კიდევ მთავრობა, ეს შემდეგ გამოჩნდა. პროლეტარიატის მეთაურებმა იფიწყეს, რომ სოფლად ორგანიზაცია ჯერ კიდევ სუსტი იყო და მოინდომეს საკუთარ ძალღონით ლელოს გატანა და ამიტომ, გლახთა დახმარებას მოკლებული, ხალხისაგან მოწყვეტილი პროლეტარიატი დამარცხებამდის მიიყვანეს.

რა გზას უნდა დაადგეს პოლიტიკური პარტია? აჯანყებას? მაგრამ აჯანყება მხოლოდ იქ არის შესაძლო, სადაც სოფლელები რაღაც ბრბოს აღარ წარმოადგენენ და ერთმანეთში რამე ორგანიზაციით შეკავშირებული არიან. გაფიც-

ვები? ეს საშუალებაც გამოვცადეთ. პროლეტარიატი, მოწყვეტილი ხალხს, რომელშიაც იგი მხოლოდ 7—8¹/₁₀ თუ შეადგენდა, თავის თავად ვერაფერს ვერ გაარიგებს. დემონსტრაციები? მაგრამ ეს მხოლოდ აგიტაციის ერთ-ერთი სახეა და ისეც არა ყოველთვის გამოსადეგი.

მთავრობასთან საბრძოლველად მრავალი საშუალება არსებობს,—აჯანყებით დაწყებული უბრალო საგაზეთო ახალ ამბავამდის, და ამ საშუალებათა სიავკარგე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა პირობებში მოქმედობს ადამიანი. ახლა კი ყველასთვის უმთავრესი მიზანი უნდა იყოს,—ხალხში სხვა და სხვა ცრუ შეხედულების მოსპობა, ხალხში ორგანიზაციის შექმნა. იკისრეთ ეს შრე მა, აასრულეთ იგი, და ხალხი, შეგნებულ ეროვნებად ქცეული, თავის თავად იმ გზას დააგეზავნა, რომელსაც გაერთიანებული გრძნობა და აზროვნება უჩვენებს.

ს. გ. ა. კულტ. № 5

მოხუცის ალსარება

დღეიდან ჩემი სტუმარი
სულთამხუთავი იქნება.
უნდა ვუქმობო საკმელი,
სანთელიც მისთვის იქნება.

—
მომიხსლოვდა სიბერე...
ვაი, რა მძიმე სენია...
სიბნელით მინაზღვაურებს,
აქ რაც ნათელი მფენია.

—
მივალ, საღ მივალ, არ ვიცია!..
საიდან მოვალ,—არც ისა!..
მიწისაცა ვარ, ცისაცა;
არც მიწისა ვარ, არც ცისა!..

—
ამიყოლია, ავეყვი
ამ სოფლის „ელა-მელასა“,
თავი ამირან მეგონა
ულონო კიანქველასა!

—
დღეს მივხვდი,—მაგრამ რაღა დროს?—
სოფელი მატყუარია!.
იმისმა ფერადოვნებამ
ჩემი გონება არიო.

—
ყველა ტყუილი ყოფილა,
რაც კი კაცს მოუგონია.
ამ სოფელს მხოლოდ უტყუვრად
თვისი კანონი ჰქონია:

—
ჯერ აღმა-აღმა ამსვლელი,
უნდა დაუყვე დაღმართსა
და უკუღმართი სიბერე
სცვლის სიჭაბუკეს წაღმართსა!.

—
რომ სიყმაწვილემ იცოდეს,
სიბერე თუ რა ძნელია,

არ გაუშვებდა, რასაც კი
მიუწვდებოდა ხელია!—

—
ახლა მეც მივხვდი, მაგრამ რა?!
ვინ დამიბრუნებს წარსულსა?
დამაუძღურა სიბერემ,
არც ხორცს ვარგივარ არც სულსა!.

—
და ვუცდი სულთა-მხუთავსა
შიშით და გულის ძგერითა
და ჩემგან გაუგებარსა
სოფელს ვათავებ მღერითა!

აკვაი

იღვალეზი

(შიღერისა)

მაშ, მეოხოვები, მიდხარ ჩემგან,
ჟამი გაუვისა დაგვიდგა განა?
ტანჯვა-სიამე, ტკბილი ოცნება
და იმედები მიგვეკუება თანს!..
ფრთა შეუგვეცლად მიფრინავს, შიქრის
დრო სიუმწვიდის, შეგნაერების;
და საუკუნეთ აკვანეში
ნოქავს გაგვიღა ჟამსა ბედნაერების.

—
აწ გაქმა, გაქმა დაუბრუნებლად
ნეტარ დღეობის ტკბილი ოცნება,
რომ თვით იმედის შექქეაგვარებამ
ვერ შესძლას სულის გასხივანება.
გაქმა თვით რწმენა ნათელს შეტაკა,
დაობლდა სული ამით ცნოველი
და ცნოვრებაში რაღც შეგნადა,
მანვე მომტაცა ესე ვოველი!..

—
ვით ზიგმაღონ თავის ხელმქნილის
ტრთაღებთა გარემოცული
ცეცნლებერ ადგუნებულ სურვილებითა
თვით ცივ მარმარას ჩაუდგა სული,
ჭაბუკის ცეცნლით აღტყინებულმა
ვინაფთსაუდღე ბუნება შეგ
და ჩემი გულის გამომძილზე
შეის ამეტველდა ქვეყანა, ზეცა!..

—
მან ჩემი ბედი გაინაწილა,
წმინდა სურვილი და ჩემი რწმენა,
კაცნო ჩემი გულის ზსუსებს
და სამეტველოდ აიდგა ენა;
მაშინ შეის აღსდგა ვოველი ქმნელი,
რადღც ზე-მადლით ის გამოსჭვავდა
და ნაკადულის თვით წყნარ ჩხრიალში
გამოგინა სიტოცლის ძალა!..

—
ამ დროს ვიგრძენი თვით სულიერ
აღფრთხილებას და განახლებას
და შწადადა სიჭმით, სიტყვით და აზრით
მთელი მსოფლიოს გამოცოცლებას.

ვამ ეს ქვეყნა ამ ჩანასხში
 რა რიგ შევინებდ შეხატობდა!...
 მაგრამ, როდესაც გაიხარდა ის,
 კვლავ მწუხარებით გული დნებოდა!...

ავევ ფრთა-შესხმულ ტუბილს: ოცნებას,
 წვრილმან საზღუნაჲს ვარდელ თაჲს
 და წინ, წინისკენ მივისწრაფოდა,
 ვით ტალღების წინ მებრძოლი ნაჲს.
 უმადლეს წერტილს ქმნილებისას
 გონება ჩემი რამა წვდებოდა,
 აღარ ზედავდა სიფრცხ-სიგანეს
 და მით უსაზღვროდ ეხეტებოდა.

ქვეყანა ნათლად შეხატოდა წინ,
 არაფერს ცუდს მასში არ ვჭვჭვტად
 და, ბედნიერი, სხივოსანთ შიგნის,
 ასე შეგონა გაუსათელ-სვეტიდა!...
 მე სიუვარული მიდინობდა საჩუქრით,
 გვირგვინს მიწნაჲს თითონ დიდებას,
 მშვიდად ჰქუფოდა ცხოვრება ჩემი,
 მსიკებრ ბრწუნავდა ჭკუშარბიტებას!...

მაგრამ უმცრად გაჭრა ყოველი,
 გაჭრა შეკრება და სილამაჲსე,
 შემოაშრეს თანამგზავრები
 და ობლად დაფრხი ცხოვრების გზაზე!
 მსუბუქ აწრდილად გამომიქრდა
 ბედნიერებას და გაჭრა ჩქარა!
 კვლავ ღრუბლიანი სვედა-ქუჩები
 ჭკუშარბიტებას გადაეფარა!...

გსედავდი, ქვეყნად უკუნურებას
 დიდებას ხშირად როგორ იძუიდა,
 და ჭბურობას თანეგ ვადაჰქუვა
 დრო სიუვარულის, წმინდათა-წმინდას!...
 მოკვდა ყოველი ჩაჭრა, ჩანელდა!
 ცხოვრების წიადს თაჲს ვარდებდი,
 მსოფლოდა სხივის უკანასკნელის
 გამონაშუქით ვიმედოვნებდი.

აწ ვინდა დარჩა, რომ მიმტენ სედა,
 დანაპირები არ გამიწბიდალს
 და სიუვარულით აღსავსე გულით
 კუბოს კარმდე მე მომავდილს?
 შენ, მეგობრობავ! შენა სარ იგი
 რაის ძეხნამიდ დავლიე ძალი!
 ჩვენის გულისა ურფა-წუხილის
 უსუნაჲსი შენ სარ მკურნადა!...

და შენ, ღამზარო, შრომავ კეთილად,
 შენ ინაწილებ იმის მძიმე ტვირთს
 და ყოვლის შემქნელ მტკიცე ხელითა
 შენ ქვეყნად სხეუბსაც აძლევ მაგალითს!...
 შენ გუდმოდგინედ ჰქრებ იატის თაღებს
 საერთო მიზნის მისაღწევად

და საუკუნეთ წიადისკენ
 ამით იწურვის სიგონების ვადა.
 დ. თამაშვილი.

ქვეყნული
 ზონლიონისა

მიზნის მულუმბელოზა ხსელ გელანდიაში

ისტორიაში ხშირად მოიპოვება ისეთი მაგათილი, როცა
 ესა თუ ის ველური და უკან ჩამორჩენილი ქვეყანა ანუ სახელ-
 მწიფო უტეხვ გამოიღვიძებს და რამდენიმე ათი წლის განმ-
 ვლობაში ყოველ მხრით წინ უსწრობს სხვა დანარჩენ ქვე-
 ყნებს და ხშირად დემოკრატიის მახლობელ მიზნის მაგალითად
 ხდება. ასეთი ამბავი დაემართა ჩრდილოეთ ამერიკას, რომელ-
 მაც ბევრ რაჲში უკან დასტოვა თავისი მასწავლებელი „ბე-
 ბია“ ევრობა; ასეთივე ამბავი დაემართა ჩვენ თვალწინ ია-
 პონიას, რომელიც 40 წლის წინად მხოლოდ მოგზაურებისა
 და ორიენტალისტების ყურადღებას იქცევდა და რომელმაც
 შარშანწინ მთელ ქვეყნიერებას განცვიფრებისაგან პირი და-
 აღებინა. მაგრამ ამ მხრით ამერიკასაც და იაპონიასაც წინ
 გაუსწრეს კანადამ, ავსტრალიამ და უფრო კი ახალმა ზელან-
 დიან, რომელთაც თანამედროვე დემოკრატიულ სახელმწიფოთა
 შორის პირველობა ეკუთვნის და რომელნიც დემოკრატი-
 ისთვის თითოთ საჩვენებელ მაგალითად არიან გადაქცეული.

სულ ასიოდე წელიწადი ძლივს იქნება მას აქეთ, რაც
 ახალი ზელანდია მხოლოდ ველურებით იყო დასახლებული.
 ევროპიელებმა ამ ქვეყანას 80 წლის წინად მიატყვეს ყურა-
 დღება და, როგორც მოსალოდნელი იყო, პირველად მისიო-
 ნერები ესტუმრენ ველურებს ქრისტიანობის გასავრცელებ-
 ლად. „ქრისტიანობას“ მიჰყვა მისი მთავარი ძალა, — ვაჭრებისა
 და მრეწველების არმია, რომელმაც მალე მოიკიდა იქ ფეხი
 და მიტრუებულ ქვეყანას მოკლე ხანში სიცოცხლის ნიშან-
 წყალი მისცა. ევროპიელებმა განათლებასთან ერთად თან მი-
 იტანეს აღებ-მიცემობა, ექსპლოატაცია და რამდენიმე წლის
 განმავლობაში ზელანდიის ნახევარი ხელში ჩაიგდეს. ჩაღის
 ფასად ნაყიდი მიწა დღითი დღე ძვირდებოდა, რადგან მიწის
 შეძენის მსურველთა რიცხვი დიდის სისწრაფით მრავლდებო-
 და. ინგლისელებმა მალე გაიგეს მოგების სუნი და ზელანდიას
 მიაწყდენ. მათ მიეშველა მთავრობა, რომელიც, მისდა სასა-
 ხელოდ, უფრო „სამართლიანად“ მოექცა იქაურ ველურებს,
 ვიდრე კოლონისტები ექცეოდენ. დიდი ხნის მოლაპარაკე-
 ბის შემდეგ ზელანდიელებმა აღიარეს ინგლისის ქვეშე-
 ვრდომობა და მიიღეს ყველა ის უფლებები, რომელნიც
 ინგლისელებს ჰქონდათ. 1837 წელს ინგლისელთა სააქცი-
 ონერო ამხანაგობამ ერთ მილიონ მანეთის თანხით სამი
 თვის განმავლობაში 7 მილიონი დღიური მიწა იყიდა ზე-
 ლანდიაში. ინგლისის მთავრობამ გამოაცხადა, რომ მთელი
 მიწა ეკუთვნის მხოლოდ ზელანდიის მკვიდრ მცხოვრებლებ-
 სა და მათ ბელადებს, ამიტომ მისი ყიდვაც მხოლოდ მათი
 თანხმობით უნდა მოხდესო. ამ კანონით მთავრობამ ფრთა
 შეაკვეცა მადა გაღვიძებულ მევაზნეებს და მოსპო ველურთა
 სასტიკი ექსპლოატაცია და მიწების ტაცობა: წინად ნაყიდ
 მიწის საბუთები ზელმეორედ გადასინჯეს და უმეტესი ნაწილი
 უკანვე დაუბრუნეს ზელანდიელებს, ხოლო იმ ამხანაგობას,
 რომელმაც 7 მილიონი დღიური იყიდა, მხოლოდ 90,000
 დღიური შერჩა, ე. ი. 75 ჯერ ნაკლები.

მიწა ბევრი იყო, მუშა ხელი კი — ნაკლები. ამიტომ
 მთავარი ყურადღება მიატყვის უფრო სასოფლო მეურნეობას,
 ვიდრე მრეწველობას. ზელანდიაში განსაკუთრებით ფეხი მოი-

კიდა საქონლის მოვლა მოშენებამ. ესლაც განთქმულია მთელ ქვეყანაზე ავსტრალიის მატყლი, რომელსაც დიდი გასაქალი და მშენიერი ფასი აქვს ინგლისში და სხვაგანაც. თავისუფლებას შეჩვეულმა ინგლისელებმა მალე ავტონომიაც მოითხოვეს. ინგლისის მთავრობას ეს მოთხოვნა, რასაკვირველია, არ ეუცხოვა და 1853 წელს ხმის ამოუღებლად მიანიჭა ფართო ავტონომია, რომლითაც თანასწორად სარგებლობენ გამოსახლებული ევროპელები და მკვიდრი ზელანდიელებიც.

ამ ჟამად ავსტრალიას განაგებს ავტონომიური წარმომადგენელთა პალატა, რომელიც არჩეულია საყოველთაო, პირდაპირ, თანასწორ და ფარულ კენჭის ყრით, განუტრეველად სარწმუნოებისა, ეროვნებისა და სქესისა. წინადა, როცა ავსტრალიის შინაური, გარეუფე და ადგილობრივი საქმეები წყდებოდა შორეულ ცენტრში, ინგლისში, რომელიც თავის მოხელეებით მართავდა რამდენიმე ათას ვერსით დაშორებულ ქვეყანას, ავსტრალიის ცხოვრების განკითარება და დემოკრატიზაცია ნელის ნაბიჯით მიდიოდა წინ. ხოლო მას შემდეგ, რაც ავსტრალიის შინაური საქმეები თვითონ ავსტრალიელების ხელში გადავიდა და ხალხმა ფართო ავტონომია მიიღო, ადგილობრივ ცხოვრების მაჯის ცემამაც იმატა და დემოკრატიულმა პრინციპებმაც ასე ადვილად და ისე ფართოდ გაიმარჯვეს, რომ მთელი კაცობრიობა უანციფრდა და გაოცდა. საქირო არ არის — და უადგილობის გამო შეუძლებელიცაა — დაწვრილებით აწერა ამ დემოკრატიულ პრინციპების გამარჯვების ისტორიისა, მაგრამ საქიროა ერთხელ კიდევ აღენიშნოთ, რომ ავსტრალია ერთი უმდიდრეს კუთხეთაგანია მთელ დედამიწის ზურგზე, რომ სახალხო განათლების მხრივ ავტონომიური ზელანდია არც ერთ სახელმწიფოს არ დაუვარდება, რომ მისი სახელმწიფო და საზოგადოებრივი დაწესებულებანი სამაგალითოდ არის მოწყობილი და ყოველნაირი თავისუფლება იმდენად ფართოა, რომ ამ მხრით მას თავისუფლების კლასიკური ინგლისიც ვერ შეედრება. ახლა ზელანდიას კონკურენციას უწევენ მხოლოდ ავტონომიური კანადა, ავტონომიური ავსტრალია, ფედერატიული ამერიკა და ფედერატიული შვეიცარია. ჩვენ მოკლედ განვიხილავთ მხოლოდ საადგილ-მამულო საქითხს, რომელიც ახალ ზელანდიაში განსაკუთრებულ პირობებშია.

ზელანდიაში ძალიან განვითარდა საქონლის მოვლა-მოშენება, რომელსაც თან ახლავს ერთი აუცილებელი შოკლენა: მსხვილი მიწისმფლობელობა, რომელიც საძოვარ ადგილის აძლევს საქონლის პატრონს. ზელანდიის მთავრობამ ნათლად დაინახა მიწის ცენტრალიზაციის მავნებლობა ხალხისათვის და გადასწყვიტა, ასე თუ ისე შეეჩერებინა ასეთი ტენდენცია, რომელიც ბოლოს იმით უნდა ვათავებულებოდა, რომ მთელი ახალი ზელანდია რამდენიმე კაცს უნდა ჩაეარდნოდა ხელში. ასეთ მოკლენის თავითან ასაკილებლად ადგილობრივმა პარლამენტმა გამოსცა ისეთი კანონი, რომლის ძალით ყველა მიწის პატრონი მიწაზე გადასახადს იხდიდა, მაგრამ იმ განსხვავებით კი, რომ მსხვილი მემამულე იმდენად უფრო მეტ გადასახადს იხდიდა თითო დღიურზე, რამდენადაც უფრო მეტი ადგილი ჰქონდა. თუ 10 დღიურზე პატრონი თითო დღიურზე 1 მ. ან 2 მანეთს იხდიდა, 100 დღიურის პატრონი ერთ დღიურზე 3 და 5 მან. იხდიდა, ხოლო 1000 და 10,000 დღიურის პატრონი ერთ ხუთად და ათად მეტი ხვდებოდა. ამის გამო დიდ მამულის შექმნა ხელაყრელი არ იყო, რადგან ვადა-

სახადი შემოსავალს სკარბობდა, მსხვილ მემამულეებს ძალუნებურად უნდა გაეყიდათ ადგილი და ისინიც უწევდათ ასე მოიქცენ. ასეთ მიწებს მთავრობა ყიდულობდა და წვირლ მემამულეებს ურიგებდა. მაგრამ ზოგი მემამულე გაჯიუტდა და ადგილის გაყიდვას არ ფიქრობდა. მთავრობამ საამისო ხრიკიც მალე მოსძებნა. 1894 და 1896 წლებში გამოვიდა ახალი კანონები, რომლის ძალით მსხვილ მემამულეს ნება არ ჰქონდა მამულის გაყიდვაზე უარი ეთქვა. ამ კანონებმა გასკრეს: ოთხიოდე წლის განმავლობაში მთავრობამ 16 მილიონი მანეთი დახარჯა, 125000 დღიური მიწა იყიდა და ხალხს დაურიგა. მაგრამ მემამულეებმა აქაც იპოვეს გასაძრომი ხერხი და მთავრობას წინააღმდეგობა გაუწიეს. მაშინ მთავრობამ მესამე კანონი გამოსცა, რომლის ძალით არავის არ შეეძლო ეყიდნა 240 დღიურზე მეტი პირველ ხარისხოვანი მამული და 750 დღიურზე მეტი ნაკლებ ხარისხოვანი მამული. მაგრამ თუ მყიდველს უკვე ჰქონდა მამული, მას შეეძლო მხოლოდ იმდენი ეყიდა, რომ საერთოდ 990 დღიურზე ნაკლები არ ჰქონოდა (240 დღიური პირველ ხარისხოვანი და 750 დღიური ხარისხოვანი). ამ კანონმა შესაფერი გავლენა იქონია: მსხვილი მიწის მფლობელობა თანდათან დაეცა და, თუ დღემდის სულ არ მოსპობილა, ეს იმას უნდა მივაწეროთ, რომ ზელანდიაში ხალხი მიწას არ საქიროებს. მაგრამ როცა ხალხი იმდენად გამრავლდებოდა, რომ ახალი მიწა საქირო იქნება, მაშინ მთავრობა ზემოხსენებულ კანონების ძალით ისევ შეუდგება მიწების ყიდვას და დარიგებას.

ნაყიდ მიწებს მთავრობა პატარ-პატარა ნაქრებად ჰყოფს და უმიწო ხალხს ურიგებს. მაგრამ ამ მიწის შესამუშავებლად და დასაბინავებლად ახალ მოსახლეს ფული სჭირია. მთავრობა ამისთვის დახმარებას უწევს მას და საქონლისა, საქირო მასალის და სამეურნეო იარაღის შესაძენად სესხს აძლევს. მსურველს შეუძლიან მთავრობასგან მიწა იჯარითაც აიღოს და შემდეგ, თუ მოისურვებს, თანდათან გამოისყიდოს. შელაკათი მოიჯარადრესაც ეძლევა: მასაც აძლევენ სესხს და დახმარებას უწევენ იარაღისა და საქონლის შეძენაში. საიჯარო ფასი მეტად მცირეა. 1899 წელს მთავრობამ გაჰყიდა 6000 დღიურამდე და იჯარით გასცა 85,000 დღიური.

უქანასკნელ დროს ზელანდიელები გაიჟღინთნენ ერთი აზრით ერთი იდეით: მიწა ეკუთვნის მთელ ხალხს, მთელ სახელმწიფოს და არა კერძო პირთ. მთავრობაც ამ იდეის განხორციელებას ცდილობს და მსურველთ მიწას მამუდამოდ კი არ მიჰყიდის, არამედ უფადო იჯარით აძლევს. ამით მიწის მომუშავეს იურიდიულად უფლება არა აქვს სამუდამოდ დაისაკუთროს ის ნაქერი, რომელიც მას უჭირავს, და მთავრობას ყოველთვის შეუძლიან ასეთი მიწები სახელმწიფოს საკუთრებად გამოაცხადოს. 1899 წელს მთავრობამ იჯარით გასცა 85000 დღიური. აქედან 40000 მუდმივ იჯარით არის გაცემული. ასეთ მიწების გაყიდვა არავის არ შეუძლიან, რადგან ის სახელმწიფოს ეკუთვნის და არა კერძო პირთ. ესლა განხსენეთ ის კანონიც, რომლის ძალით მთავრობას შეუძლიან ძალდატანებით ყველა საქირო მიწები შეისყიდოს კერძო მემამულეებთან და დარწმუნდებით, რომ ახალ ზელანდიაში აღე თუ გვიან მოისპობა კერძო საკუთრება მიწაზე და მთელი ადგილ-მამული გადაეცემა სახელმწიფოს.

უკანასკნელ ხანებში ზელანდიასა და ავსტრალიაშიაც სწრაფად ვრცელდება სათემო მიწის შემუშავება. ამას მთავრობაც ხელს უწყობს და თემებს უფრო შეღავათიან პირობებით აძლევს იჯირით მიწას, ვიდრე კერძო პირთ. ზელანდიის თემსა და რუსეთის თემს შორის დიდი განსხვავებაა: იქ ყველაფერი დამყარებულია პიროვნების თავისუფლებაზე, რუსეთში კი თემი ზოგადად იგივე საპყრობილეა. მართალია, ზელანდიაში ასეთი თემი ჯერ-ჯერობით ბევრი არ არის, მაგრამ თვითონ იღებ თემისა სწრაფად ვრცელდება და შესაფერ ნიადაგსაც პოულობს: არც ხალხია მის წინაღმდეგი და მთავლობა ხომ პირდაპირ ხელსაც უწყობს. ასეთ თემების რიცხვი თანდათან იზრდება და ცხადია, რომ ადრე თუ გვიან მთელი ახალი ზელანდია და მასთან ავსტრალიაც მოიფინება ისეთ თემებით, სადაც ყველაფერი საერთოა: მიწაც, შენობებიც და სამუშაო იარაღიც.

მონაწილე ჯაშუსი

ზნე-დაცემული, წამხდარი,
მდაბალი სულით, გონებით,
განთქმული მელაძიუბის
ავლადიდური ქონებით,
მლიქვნელი, ქვეწარმავალი,
როგორც ქაობის ბაყაყი,
ხან განართხული მიწის სწორ
ხან მედიდური, ამაყი;
„უფროსის“ წინა მართოლვარე,
„უმცროსთა“ ფეხით მთელავი,
თვით არას მხენელი, მთესველი
და სხვისის მთიბავ-მკელავი;
კანი-იულა-ნერონზე
ზე მდგომი, აღმატებული,
წუმპეში ემბაზ-ნალები
და სისხლით მირონ-ცხებული;
ურცხვი და შეუპოვარი,
შუბლზე ძარღვ გადაწყვეტილი,
ნაშობი ჯოჯოხეთისა,
მისგანვე გამოქვდილი;
გველივით ენა-სივისია,
ქვეყნის მგესლავი შხამითა,
ბოროტი ძუძუს ნაკვები,
ბოროტი მონადგამითა!..
ზიზლით იმსჯელების არსება,
ბრაზით მეგვება გულიცა...
არა მწამს მისი ცრემლები,
არც მისი სინანულიცა!..
როგორ ვიწამო ჯალათის
გარდაქმნა, გადაკეთება?
სულ სხვას ამტკიცებს იმისი
ბოროტი სულის კვეთება!..
ხმა ჩამომახის: „სიკვდილი
ჯალათს და იმის სწორებსო!
კუზიანს მხოლოდ საფლავი,
სამარე გაასწორებსო!..“

დ. თომაშვილი

ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია

საქართველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი.

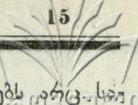
(გაგრძელება)

დავანებოთ თავი სამღვდლოებას და გამოვარკვიოთ ის საკითხი, თუ რა ზნეობრივ მოძღვრებით ხელმძღვანელობდნენ, როცა გლახაკებსა და მონაზნებს ქველმოქმედებას აწვდიდნენ.

საქართველოში ამ უკანასკნელ დრომდისაც კი შეხვდებოდა ადამიანი მონაზნობის უძველეს წესს: აქა-იქ ეკლესიებთან ყოველთვის შეიძლება ადამიანს ენახა ისეთი პირნი, რომელთაც ქალწულობის აღთქმა ჰქონდათ დადებული, თუმცა საეკლესიო წესით ისინი მონაზნებად აღკვეცილნი არ იყვნენ ხოლმე. მაგრამ მეუღლებოდა ჩვენშიაც და სომხებშიაც, ვგონებ, ასურეთის ზეგავლენის წყალობით უნდა გავრცელებულიყოს. სომხეთის მონაზნობის ასურეთისგან მომდინარეობას ცხადად ამტკიცებს სომხური სახელი მონაზონისა, სახელდობრ სიტყვა „ჰბელა“,—იგი ასურული სიტყვაა და თავდაპირველად აღნიშნავდა „მწუხარეს“, ხოლო შემდეგ მონაზონს ეძახდნენ. ჩვენს მწერლობაში, რამდენადაც ვიცით, ეს სიტყვა არ მოიპოვება, მაგრამ გრიგოლ ხანძთელი ისე ახასიათებს მონაზნობის მიზანსა და მისწრაფებას, რომ მკვლევარს უნებლიეთ მოაგონდება ზემომოყვანილი ასურული მონაზონის სახელი. გრიგოლ ამბობს, მონაზნები ისინი არიან, რომელთაც მოჰპირდეს საშუებელთა საწუთროსათა ნებისით და აღიჩნეს დმთათსჯეს მწუხარებას ადგილთა გლოვისათა, მსგავსად პირველთა მათ მამათა წმიდათა...“ (გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, პრ. მარტის გამოცემა, ТЕРСТЫ И РОЗЫСК. წიგნი VII, გვ. 31). ხანძთელი არქიმანდრიტის განმარტებით მონაზონებმა აღიჩნეს დმთათსჯეს მწუხარებას, მაშასადამე ისინი „მწუხარენი“ ყოფილან, ხოლო ასე, როგორც ნათქვამი იყო, მონაზონებს ასურელები ეძახდნენ.

ქართული საეკლესიო გადმოცემაც ჩვენებურ მონაზონობის წყაროდ ასურეთს ასახელებს: პირველი მეუღლებოენი საქართველოს ათცამეტი ასურელი მამები იყვნენ. სამწუხაროდ, ამათი ცხოვრებანი. რომელთაც ჩვენამდის მოაღწიეს, ხელმეორედ გადაკეთებული და უზინაარსოა, ამიტომ მკვლევარს არ შეუძლიან რაიმე ჩვენი ისტორიისათვის გამოსადგვარი დასკვნა გამოიყვანოს ასურელ მამათა ცხოვრებიდან უძველეს დროს საქართველოში. თუ გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების ავტორი არა სცდება, მეუღლებოება იყო განსაკუთრებით გავრცელებული: ეს შემდეგ სიტყვებიდან ჩანს, „ვიდრე მოსვლამდ გრაგოდ მწყემსისა მის კეთილისა მხეტავან უხილაეთა ღტოფილნი მტარენი იგი ცხოვარნი ქრისტესნი განბნეულ იყვნენ თითოთა ანუ ოროთა სივრცეს მას უღაბნათს: ხლო მოსვლას წმიდას გრაგოდის ცხოვარნი იგი განმკლეს“ (ibid. გვ. 85) როცა გრიგოლმა პირველი ეკლესია ააშენა უღაბნოში, „მას ყმისა ვაჟად მათ წმიდათა უღაბნათს შინა აწყეს წმიდათა შამათ მონსტრების ჩქებად და წმიდათა ეკლესიასთა“ (ibid. ივ —იხვ).

მე-VIII—IX საუკუნემდე, მაშასადამე, მანამ ხანძთელი ანქიმანდრიტი სამონასტრო მოღვაწეობას შეუდგებოდა, საქართველოში მარტოპყოფენი და მეუღლებოენი ყოფილან, ხოლო გრიგოლის მაგალითს ისე მოჰხიბლავს მაშინდელი მოწესენი, რომ სხვებსაც მიუბიძგავთ და სამონასტრო წყობილება

შემოუღიათ. რასაკვირველია, შეიძლება ამ შემთხვევაში ხანძრულ მოღვაწის ცხოვრების ავტორს მესხიერებამ უღალატა, შესაძლებელია სამონასტრო წესწყობილება აქა-იქ საქართველოში წინადაც ჰქონოდათ, მაგრამ მაინც იმის ცნობა სამართლიანად უნდა ჩაითვალოს იმიტომ, რომ საზოგადოდ და საყოველთაოდ ეტყობა, სამონასტრო წესწყობილება საქართველოს გრიგოლ ხანძთელის დროს გავრცელებულა. მეუღლებო-ენი-კი, როგორც ხანძთელ მამის ცხოვრებიდან ჩანს, „იზრდებოდეს მძოვართა სახედ მწუხანილითა და ხალითა, ხოლო რომელნიმე მცირითა პურითა“ (ibid. ვ—ზ.)

ჩვენ ვხედავთ, რომ მეუღლებოეთათვის სულ მცირედი საკვებად იცაქმარის იყო რასაც დედაპირა აღმოაცენებდა ხოლმე, იმისი კმაყოფილი იყვენ; ზოგნი ხელობას კადვე მისდევდენ და ამით იზრდენ თავიანთ თავს (კელსაქმარი, ibid. ზ). საზოგადოების დახმარება საჭირო იყო ისეთ მეუღლებოეთათვის, რომელნიც „პურსა სკამდენ“ ხოლმე. ისინი ცდილობდენ, რომ არავინ შეეწუხებიათ და თავიანთი თავი თითონვე გამოეკვებათ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში მოთხრობილია, მაგალითად—ერთმა, მოხუცმა მეუღლებოემ, როცა ახალგაზდა გრიგოლი შეებეწა, დაბერებული ხარ და ახლა მე გემსახურებო, უარი უთხრა: მე მიინდა ნებითა ღმრთისათა ვიდრე საკუდილად თუ ვსმსხურთ თავს ჭემსა—“ (ib. თ), რომ დადებული აღთქმა პირნათლად ავასრულოო. ერთი სიტყვით მეუღლებოენი ბეჯითად ასრულებდენ ქალწულებისა და სიგლახაკის აღთქმას: ისინი სოფელს გაექცენ და უღაბოში სრულს სიღარიბეში, ყოველგვარს სარჩო-ქონებას მოკლებულნი ცხოვრობდენ, რომ ზნეობრივად სპეტაკი და სრული ყოფილიყვენ. მათ ნებაყოფლობით აირჩიეს უპოვარება და სიღარიბე და სინიღისიერადაც ასრულებდენ დადებულ აღთქმას და, რამდენადაც შეიძლებოდა, თავის შრომით ცხოვრობდენ. ოღონდაც,—მათ უფლება ჰქონდათ, თავიანთ თავისათვის „გლახაკი“ დაეძახნათ. მხოლოდ იშვიათად მიჰმართავდენ ხოლმე ქველმოქმედებას.

გრიგოლ ხანძთელის დროს მონასტრების აგებას ყველგან საქართველოში გულმოდგინედ შეუდგენ. სამონასტრო ტიპიკონი გრიგოლმა თითონ შეადგინა და შედგენის დროს სხვა და სხვა საბერძნეთისა და პალესტინის გამოჩენილ ლავრების წესდებებით იხელმძღვანელა (ibid. ით, კ); მონასტრებში თუმცა მკაცრი წესი იყო შემოღებული, მაგრამ მეტისმეტი და გადაქარბებულ სიმკაცრის მოტრფიალე, როგორც ჩანს, ხანძთელი არქიმანდრიტი არა ყოფილა პირიქით, ცხადად ჩანს, რომ იგი ყოველთვის ცდილობდა, მონასტრის ადგილი მშრალი და წმინდა ჰაერიანი მხარე ყოფილიყო, ზომიერი ჰავა, საღი, ცივი და გემრიელი წყაროს წყალი ჰქონოდა (ibid. იზ, კვ. კდ.) რომ მონაზნისათვის დიდებულ აღთქმის ასრულება მეტის მეტად ძნელი არ ყოფილიყო; ამიტომაც არის, რომ ქართულ მონასტრებს უმეტეს შემთხვევაში საუცხოვო მდებარეობა აქვთ: მაღლობ, თვალწარმატ მშენიერ ადგილებზეა აშენებული და სრულის მყუდროებით არის მოცული.

გრიგოლის მაგალითმა დიდი მოძრაობა გამოიწვია, მიმბაძავი ბევრი გამოჩნდა, ახალ მონასტრების შენება ღვთისნიერ საქმედ გადიქა და ხალხიც ბლომად მოაწყდა. რასაკვირველია, უმიწაწყლოდ, რაკი კერძო საკუთრება არა ებადათ რა, მეტად ძნელი იყო ცხოვრება: ხელსაქმარით თავიანთი თავი გამოეკვებნათ თუ სამონასტრო შენობები და ეკლესიები აეგოთ?

კალკულაც ცხოვრების დროს, როცა მეუღლებოებს ერთ-ერთ თავშესაფერი მოკოვებოდათ, არც საქმეც კერძო საკუთრების უქონლობა და სიღარიბე ისე საგრძნობელი არ იყო, როგორც შემდეგში, როცა მონაზნები ერთად იყვენ შეკრებილნი და მოახრინებდაც შესაფერისად ვართულა. სამონასტრო შენობის აგების დროს მონასტრების დამფუძნებელნი იძულებული იყვენ საერო კაცებისთვის დახმარება ეთხოვნათ; ლუკმაპურის და სურსათის საწოვნელადაც მონაზნებისათვის საჭირო იყო, რომ მონასტრის ერთი ნაქერი მაწა მაინც ჰქონოდა, რომ ბერებს მოეხნათ, დაეთესათ, მოემკათ და თავის ოფლით გამოეკვებნათ თავიანთი თავი. ჩვენ ვხედავთ, მართლაც, რომ გრიგოლი ხანძთელი ერთ მახლობელ დიდებულ აზნაურს სთხოვს, მონასტრის სახნავი მიწები შემოსწარეო (ibid. იგ—ი) ასეთისავე თხოვნით ხანძთელმა მამამ ბაკრატ კურაპალატსაც მიჰმართა (ibid. კვ—კთ). ერისკაცები მონასტრების დამაარსებლებს თხოვნას სიამოვნებით ასრულებდენ. თანდათან მონასტრებს ნაჩუქარი მამულები ემატებოდათ და სამონასტრო საკუთრება გაუზრდათ

ერთი სიტყვით, ჩვენ ვხედავთ, რომ, როცა მეუღლებოება სამონასტრო წესად შეიცვალა, მონაზნები იძულებული იყვენ სრულ საგლახაკისა და სიღარიბის ცხოვრების იდეალის განხორციელებისათვის თავი დაენებებინათ და საზოგადო სამონასტრო საკუთრება, მამული შეეძინათ. მაგრამ ძირითად ზნეობრივ მოძღვრებას არ ივიწყებდენ: მონაზნები თითონ მუშაობდენ ხოლმე სამონასტრო მამულებში ვენახსა და ბაღებში, ხე-ტყეს თითონ სჭრიდენ და მოჰქონდათ (ibid. კდ. ნდ) ასე იყო ათონის ქართველების მონასტრშიაც ვენახებში და მიწებზეც ცეცხლისა და მკის დროს, სახელო-სნობებში და ბოსელებში ერთი სიტყვით ყველგან თითონ ბერება მუშაობდენ. გიორგი მთაწმინდელი მოკვიტხრობს: „ყოველს ძინა შურებოდას და ვინათგან ეთაგანნი იქმოდეს, არა უმძივს, არა უმად უდრტვირევადას და სხარეული იქმოდეს“ (იოანე და ექვთვმეს ცა, საეკლესიო მუზეუმ. გამოც. გვ. 48) მონაზნები, მაშასადამე, ცდილობდენ, რომ პავლე მოციქულის ზნეობრივი მცნება „ვისაც არა უნებნ საქმის, ნუცა ჰსჯებნ“—სინიღისიერად ასრულებინათ. ისინი წინანდებურად თავიანთ თავს „გლახაკს“ ეძახდენ, მაკ. გრიგოლ ხანძთელი ბერების შესახებ ამბობს: „ჩუენ გლახაკთა მიმართო“ (ცხოვრება, გვ. კვ). ექვთიმე მთაწმინდელი კადვე ყოველთვის ლაპარაკობდა ხოლმე: „ჩუენ კაცნი ვართ გლახაკნი და უცხო-ნიო“ (ცხოვრება, გვ. 46). მონაზონი და გლახაკი, მაშასადამე, ურთისა და იგივეს ნიშნავდა; ასეთი მნიშვნელობის იგივეობა გვიჩვენებს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სრულს სიღარიბესა და უპოვარებას ქართველ ბერის აღთქმაში; ამ მხრივ ხანძთელ არქიმანდრიტს შემდეგი სიტყვები აქვს გამოთქმული: „განგებას ღმრთისსა სხე ჩუაქება აქუს რათა წმიდათ: მათ უღაბნათა მონასტრნი კედიოთა გლახაკთათა და მსნენეს. რამეღირცა სრულიად თავისუფალ იქმნეს სოფლისა სცურისა-გან: დადაცათუ წმიდათა უღაბნათა კელმწიფენი იღუწიან. ხოლო წოდებად სახელი გლახაკთა ჯერ ირინა ქრისტემან მსწენასა წმიდათა მონასტრთასა, არამედ მისცა ღმერთმან კელმწიფებაჲ მორწმუნეთა მეფეთა აღმსნებად საყდართა საებისკობოსთა“ (გრიგოლ ხანძ. ცა, ibid. კდ—კე).

სიგლახაკის აღთქმა და განხორციელება მონაზნებისათვის მაინ როგორც ჩანს ჯერ კადვე იდენად ძლიერი ყოფილა რომ მაშინდელ საეკლესიო მწერალსა და მოღვაწეს არც კი

შეეძლო ეფიქრნა, რომ ოდესმე მეფეთა ხელითაც შეიძლება ოდეს მონასტრების აშენება; არა, იგი ამტკიცებდა ღვთის განგებასა სურდა, რომ მონასტრების აშენება მხოლოდ გლახაკთა ხელით მომხდარიყო, იმიტომ რომ გლახაკნი „სრულიად თავისუფალნი არიან სოფლის საკუთრისაგანო“, იმიტომ რომ მხოლოდ სრული სიღატაკის დროს შეეძლება, მაშინდელ შეხედულებისამებრ, ზნეობრივად უმწიკლავი ყოფილიყო აღმანა. გრიგოლის სიტყვით, ღმერთმა მეფეებს მარტოოდენ საეპისკოპოსო ეკლესიების აშენების უფლება მიანიჭა. ცხადია, ხანძთელ არქიმანდრიტს ჯერ არა სცოდნია, რომ მეფეებიცა და კერძო პირებიც სწორედ განსაკუთრებით მდიდარი და შეძლებული აზნაურები და მოხელეები აშენებდნენ ხოლმე შემდეგ საუკუნეებში მონასტრებს, რომ მე-XI—XII საუკუნეებიდან დაწყებული ახალ მონასტრების მომეტებული ნაწილი სულ კერძო პირების აგებული იყო და საპატრონოდ ითვლებოდა. გრიგოლ ხანძთელის დროს მეფეებს საეპისკოპოსო ეკლესიების აშენების გარდა შეეძლოთ მონასტრებისათვის ეზრუნათ და ეღვაწათ. ესეც დიდი ცვლილება იყო; წინა დროს მეთუღბანონი სხვის დახმარებისა და ზრუნვის სრულებით უარსა ყოფდნენ

კაცი რომ დაუფიქრდეს, ცხადად შეამჩნევს, რომ მონაზნები ცდილობდნენ როგორმე შეენარჩუნებინათ თავიანთი უმთავრესი დი ძირითადი აღთქმა, — სრული სიგლახაკე და თავისი ოფლით ლუკმა პურის ქამა, სამანასტო წესწესობების დროს სრულ სიგლახაკეზე დახმარებად შეიძლებოდა, მონასტრის თავისი საკუთრებას ჰქონდა, — მოძრავიც და უძრავიც. მართლაც ეს ქანება თითოეულ ერის კერძო კუთვნილება არ იყო, კერძო საკუთრებას კი არ ადგენდა, არამედ საზოგადოს, მაგრამ მაინც ხომ საკუთრება იყო და თითოეულ მონაზონს წილი ედო ამ ქონებაში, ერთი სიტყვით ჩვენ ვხედავთ, რომ მამულის საკუთრება, სწორედ ის, რასაც ასე გამსაკლებით გაურბოდნენ და თავიდან იშორებდნენ ხოლმე მონაზნები, როგორც სიგლახაკისა და ქაღალდების აღთქმას სდებდნენ, მათთვის მაინც საჭირო გახდა, უიმისოდ არსებობას ადარ შეეძლოთ. ახლა მონასტერი სამეურნეო ძიძობას წარმოადგენდა რომელსაც საზოგადო საკუთრება ჰქონდა და საერთოდ აწარმოებდა საქმეს. მართალია, სიგლახაკის აღთქმა მონაზნობის უმთავრესი მცნება ირღვეოდა, მხოლოდ ზნეობრივი მცნება საკუთარი მუშაობით ლუკმა პურის შოვნის შესახებ და იყო შერჩენილი, მაგრამ ესეც უნდა სთქვას კაცმა, რომ არც ამ სიგლახაკის იდეალის დარღვევას, არც იმ წვლილსა და შესაწევარს, რომელსაც მაშინდელი ქართველი საზოგადოება მონასტრებს აძლევდა ხოლმე, ჩვენის ერისათვის უნაყოფოდ და ამოდ არ ჩაუვლია. პირიქით, მეთუღბანონი თავის ერისათვის ათქმის სრულებით გამოუღვებარი იყვნენ, ხალხზე დაშორებულთ, ყოველგვარ ადამიანურ ცხოვრების პირობებს მოკლებულთ, მუდმივ მშვიტ-მწყურვალთ რის გამეტება შეეძლო? ისინი მხოლოდ პირად ზნეობრივ წარმატებასა და სისრულეზე ზრუნავდნენ და „ცოდვილ“ ქვეყნისა არა უნდოდათ რა; მონასტრების დაარსების შენდევნი, როცა მონაზონი დარწმუნებული იყო, რომ მის მცირედი საქმესასმელი მაინც ექნებოდა მუდმივ, ვისაც ძალი და ღონე შესწევდა მთელ თავის დროს განებითს მუშაობას შეაღებდა, — მწერლობა იყო თუ მხატვრობა, საეკლესიო ვალობა იყო თუ სჯულთ მეცნიერება.

ოღონდაც დიდი კულტურული ღვაწლი მიუძღვით ამ მონასტრებს სამშობლოს წინაშე; განა მდიდარი საეკლესიო მუშაობა და მრავალმხრივი ხელოვნება სულ მათი შექმნილი და აღორძინებული არ არის? მაშინდელი მონასტერი სავანე იყო უმაღლეს გონების განვითარებისა.

ივ. ჯავახიშვილი
(შემდეგი იქნება)

რედაქტორი ფ. გოგინაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.

ყოველკვირეული საბოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

ივერია

წლის დასრულების დღის ტფილისსა და ტფილისს გარედ გაგზავნით 3 მან., 5 თვით—2 მან. თითო № 10 კაპ.

ხელის მოწერა მიიღება „ივერიის“ რედაქციაში, ფრეილინის ქუჩაზე, № 5.

საფოსტო ადრესი: Тифлиς, Редакция газ. „ИВЕРΙΑ“.

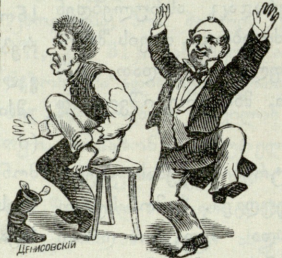
ყოველ დღიური საბოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

ურთა

საზრათეზიანის და მათებით

პირველ მისიდან წლის დასრულების დღის 4 მან.

კანტორის ადრესი: ტფილისი, ვანქის დიდი, ქუჩა სახლი № 18.

მოითხოვით ნამდვილი

„მომზრინი“ მ. ვ. ლეხავიშვილი

ეს წამალი სრულიად აქრობს რამდენსამე დღეში ძველს ბებერას და მეტ-ხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ეტიკეტი უნდა ჰქონდეს, მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22473. იყიდება ტფილისში — საფთოთაქო საქონლის კავკასიის საეაქრო ამხანაგობასა და მის განყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში. (წლ.)

რკინის გზით მგზავრ ქართველ მკითხველთა საყურადღებოდ.

დაიბეჭდა და ისყიდება სადგურ მიხაილოვის ბილეთის კასაში საინტერესო ახალი თანამედროვე რომანი ორ ნაწილად.

ცხოვრება და სიყვარული

წიგნი დიდი ზომისაა. დაწერილია დღევანდელ კითხვებზე, ცოლ-ქმრის კავშირზე და სქესობრივ დამოკიდებულებაზე. დაბეჭდილია სუფთად, მშვენიერის კანით, მაგრა შეკერილი, შეიცავს 350 გვერდს და ღირს მხოლოდ ორი აბაზი. მისამართი: Тифлиς, книжный магазинъ „Подна“. Ст. Михайлово, первому билетному кассиру Чархიшვილი. (10 2)